

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Исторически факултет

Том 68

1974

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITÉ DE SOFIA

Faculté d'histoire

Tome 68

1974

АЛЕКСАНДЪР ФОЛ

ГРЪЦКИ ИЗВОРИ
ЗА ИСТОРИЯТА НА ДРЕВНА ТРАКИЯ
III. ТРАКИЯ В ТУКИДИДОВАТА
„АРХЕОЛОГИЯ“ I 2—12 И II 14—17

ALEXANDRE FOL

SOURCES GRECQUES ECRITES
SUR L'HISTOIRE DE LA THRACE ANTIQUE
III. LA THRACE DANS L'„ARCHEOLOGIE“
DE THUCYDIDE I 2—12 ET II 14—17

СОФИЯ — 1979

Рецензент: доц. *Мargarита Тачева*

Редактор: проф. *В. Велков*

Откъсите от „Пелопонеската война“, които съставляват т. нар. „Археология“ на Тукидид, са I 2—20 и II 14—17.¹ Те са били проучвани и се проучват със съзнанието, че текстът и подтекстът са неочаквани свидетелства за историята на древна Гърция между двете войни — Троянската и Пелопонеската, — които, както внушава самият автор, са знамения на нови епохи.

Тогава не е ли странно да се твърди още в заглавието, че в същите описания могат да се намерят данни за Тракия или че — дори! — Тракия псевдимо присъствува в тях? В литературата върху Тукидид такова питане естествено не би могло да бъде отправено.²

Тази студия е трета поред след посветените на Хекатей и на Херодот, публикувани в предишните томове на ГСУ—ИФ. В тях направих опит да приложа, къде изцяло (Хекатей), къде примерно (Херодот), стратиграфския принцип на анализ на писмените сведения от един автор. Новото бе, че стратиграфският принцип се съчета с т. нар. условно проблемна ситуация, най-простото обяснение на която е — всяко достигнато равнище на аналитичен резултат е същевременно основа на нова алтернатива, т. е. на нова хипотетична постройка.

Методът, приложен върху посочените в заглавието откъси (I 13—20 се изключват, защото засягат гръцката политическа история до Пелопонеската война), даде неочаквани, но не и странни сведения за Тракия, ако Тракия се схваща в югоизточноевропейски етно-културен смисъл. Най-общата причина за успеха беше, че тракийската действителност е диахронна спрямо гръцката. Но това ще стане ясно по-нататък.

* * *

В I 2, 1 Тукидид утвърждава, че земята, която сега се нарича Елада, в старо време не е била стабилно населена и в нея са ставали много размествания. Схолиастът добавя към пасажа, че по онова време наименованията са се давали по (според) мястото и племето. След като в I 2, 2 обяснява за пръв път — той ще ги повтори съобразно известния си кръгов метод на анализ — причините, в I 2, 3 допълва щастливо текста: земите в Елада, така например Тесалия, Беотия, по-голямата част от Пелопонес освен Аркадия, са сменяли жителите си. Тези промени — се разказва в I 2, 4 — се дължели на увеличаването на военната мощ на някои (групи хора), които се сблъскали помежду си, загинали и поради това повече (от друг път) ставали жертва на кроежите на другоплеменници (чужденци).

Ето защо Елада е била слаба преди Троянската война и общо начинание не е било подхващано. На автора му се струва, че тя не е носела името си, а

¹ Fritz, S. 588, 575 (Ann. 1).

² Gomme I; Bengtson Kap., IV, 2.

преди Елин, сина на Девкалион, областите били наименовани по собствените имена на племената, като измежду тях пеласгите дали името си на най-много места. Едва когато Елин и синовете му укрепнали във Фтиотида и други започнали да ги викат на помощ, името елини взело да се появява постепенно у отделните племена, които го приемали заради връзките си с потомството на Елин. Най-доброто доказателство на тезата си Тукидид намира у самия Омир, който, макар и да е живял по-късно от Троянската война, също не назовава всички (елини) с общото им име — с изключение на сподвижниците на Ахил от Фтиотида, които собствено били и първите елини, — а ги нарича данайци, аргивци и ахейци. Тъкмо понеже противоположното (понятие), именно елини, още не е било обособено, Омир, съобщава Тукидид, не употребява и думата варвари. Тази разпокъсаност на живелите поотделно елини продължила във всички случаи до Троянската война, която изиграла известна обединителна роля, понеже по нейно време се установили много повече връзки чрез морето.

Такъв е резюмираният текст на I 3, 1—5. Схолиастът въз основа на Хекатей пояснява, че Елин е внук на Девкалион и син на Пронос, с което въвежда т. нар. епирска версия за произхода на старите гърци (Пронос в Кефаления). По-важното е, че трите сина на Елин, Дор, Ксут и Еол (по Хезиод) били колесничари.

I 4 доразвива темата за значението на презморските връзки за обединяването на елините чрез примера с Минос, чиято сила се градела на неговата таласократия: той изгонил карите от островите, овладял Кикладите и пратил заселници на повечето от тях. Схолиастът ненапрасно добавя, че морето по-рано се е наричало карийско, и въвежда една своеобразна, но извънредно изразителна периодизация на епохите на (военно-политическа) слабост: първата е до времето на Минос, втората е от него до Троянската война, третата е от Троянската до Пелопонеската.

Троянската война, разбира се, е изиграла значителна роля да обедини елините, но — продължава Тукидид в I 5, 1—3 — същинско и трайно обединение не е станало и след нея. Напротив, елините и онези от варварите, които са живеели покрай морето и по островите в неукрепени със стени градове и в села, били подложени на пиратски грабежи. Затова те са ходели въоръжени — те са се бранели, но и очевидно сами са участвували в пиратските набези. Този стар обичай да се носи винаги оръжие бил запазен до Тукидидово време сред обитателите по северния бряг на Коринтския залив, в Озолска Локрида, в Етолия и на запад от Етолия в Акарнания на Йонийското море.

В същност от I 6, 1 личи, че цяла Елада е водела този начин на живот, т. е. всички да носят оръжие, както правят варварите, заради общата военна несигурност. Схолиастът разяснява по този повод, че махайра и маулида (късият нож) много си приличат. Според Тукидид в I 6, 3 първи атиняните се отказали от обичая и доскоро носели друго облекло; поради изтънчен живот техните старейшини дори си слагали ленени хитони и със златни игли затъквали перчема на главата си. В I 6, 4—6 пък на лакедемонците се приписва опростяването на облеклото; на атлетически игри те започнали да се състезават голи, като премахнали и препаската около срамните части, която още египтяните знаели и употребявали. Тукидид заключава, че ранните елини са имали други моди, близки до варварските от негово време.

Носенето на оръжие и въобще „варварската мода“ са били неизбежни за онази епоха, в която градовете били неукрепени и немощни да се противо-

поставят на морските разбойници, които пък живеели в укрепени пунктове по брега. Положението се стабилизирало по-късно, когато се вдигнали стени, градовете забогатели, дори шийките на провлаците били преградени. Това е у I 7, а I 8, 1 твърди, че карите и финикийците живеели най-много по островите и предимно те се занимавали с пиратство. За доказателство Тукидид привежда резултатите от прочистването на гробниците в Делос, извършено от атиняните (в 426 г. пр. н. е.). „Повече от половината“ от погребаните били кари, които били разпознати по тяхния обичай да поставят в гроба оръжието. Подробното обяснение на схолиаста започва с необходимата констатация, че „повече от половината“ не е казано по сравнение с елините, а с финикийците на острова, защото елините изгаряли трупа. Според схолиаста карите първи открили изпъкналостта по средата на щита и гребена на шлема; заедно с умрелите полагали много малък щит и шлем, които послужили те да бъдат разпознати (в делоските гробници). Разликата от финикийците се установявала лесно, понеже, докато всички поставяли мъртъвците си да гледат на изток, те грижливо ги обръщали на запад.

I 8, 2—4 се връща на темата за пиратството и за ролята на Минос, утвърдил пръв таласократия в морето.

Независимо от подема на много градове и от укрепяването им разпокъсаността развързва ръцете на пиратите и дори Троянската война не туря край на разбойничеството и на несигурността. I 9, 1 подхваща къс разказ за лицата и събитията около Троянската война. Тукидид привежда легендата, която Омир не познава, според която Агамемнон събрал войската, понеже Тиндарей по съвета на Одисей обвързал с клетва поклонниците на Елена — те се задължили да бранят мъжа на нейния избор. В I 9, 2 се съдържа известията за Евристей и Микена, сред които особено важно е, че Пелопс дошъл от Азия, като пръв се сдобил със сила и дал името си на страната.

I 10, 1—5 е описание на положението в Елада в навечерието на Троянската война и опит за изчисление на Агамемненовата войска, който довежда автора до извода, че експедицията не е чак толкова голяма, колкото я представят поетите.

Според I 11, 1—3 причината за малолюдността на Елада от онова време е безпаричието (бедността). Затова и участниците във войната са се сражавали толкова дълго, като междуременно били принудени да се занимават със земеделие в Херсонес и с морско разбойничество. По този повод схолиастът прави забележителното допълнение, че Акамант водел онези, които се отдали на земеделие в Херсонес, а Ахил — пиратите.

Но и след Троянската война Елада не се успокоила и в нея продължили разместванията и заселванията. В I 12, 1—4 Тукидид предава главните събития след войната, а именно — движението на беотийците от Арне в Тесалия към Беотия, станало на шестдесетата година след падането на Троя, и навлизането на дорите заедно с хераклидите в Пелопонес, датирано в осемдесетата година след края на войната. Схолиастът добавя, че мнозина са се движели също, например Тевкр, който бил изгонен от баща си заради Теламоновия син Аякс, отишъл в Кипър, Филоктет — основал града Малакия, Диомед, прогонен от „брадатия“ (Дионис), стигнал до Либурния (Илирийските острови), Менестей от Тезевия род се озовал в Иберия и т. н. Особено съдържателен е разказът на схолиаста за нахлуването на Хераклидите в Пелопонес. Те запитали Аполон как да извършат набега си и той им отвърнал, че трябва да минат през теснините. Хераклидите сметнали, че става дума за провлака

(Коринтския) и опитали да нахлуят оттам. Те не успели и направили възлияние, като обещали да отстъпват всяка година земя на пелопонесците (за да ги пуснат). Но тъй като и сега не сполучили, отново запитали бога и отново получили същия отговор. Когато пак се случило същото, богът им отговорил, че не разбират прорицанието: той наричал теснини залива Криса (във Фокида, в подножието на Парнас). Едва тогава Хераклидите нахлули и влезли в Пелопонес, двадесет години след първото си нападение.

II 14, 1—2 се връща към старината по повод разпореждането на Перикъл да се прибере всичко от полето зад градските стени. Тукидид обяснява, че изпълнението на тази заповед причинило мъки на атиняните, които имали обичай да живеят на полето (по нивите си). Този обичай — се казва в II 15, 1 — е дълбоко вкоренен у атиняните, и то повече, отколкото у другите елини. До времето на Тезей те, атиняните, живеели съвсем разделени „по градове“ и си имали отделни пританий и архонти. Те не се бояли един от друг, често воювали, дори елевсинците под предводителството на Евмолп се опълчили срещу Ерехтей. Към текста схолиастът добавя, че пританията е голяма сграда, където заседаващите са на държавни разnosки и обсъждат най-важните дела. Според други обаче пританията е хранилище на огъня, където той винаги гори.

Тогава идва ред на реформата на Тезей II 15, 2 разяснява, че синойкизмът в същност задължил всички да имат един булевтерион, една притания и едни архонти. Тезей е извършил само политически акт и схолиастът се чувства задължен да прибави, че синойкизмът не означава всички да заживеят на едно място, а да имат един единствен град-майка (метрополис).

II 15, 3—5 е топографско описание на Атина до и след Тезей, в което се подчертава, че преди синойкизма градът се е намирал главно на акропола и се е простирал малко по южните му склонове. Защото, казва Тукидид, именно от южната страна на акропола са били разположени най-старите храмове (Дионисовият специално).

II 16, 1—2 е един отличен текст за консервативността на начина на живот извън града, а II 17, 1—5 описва къде и как започнали да се настаняват атиняните, след като пренесли всичко от полето. Те заели дори Пеларгикона, който се намирал на западната страна на Акропола — укрепление, заграждащо достъпа до върха, над което по-късно били изградени Пропилеите. Атиняните заели Пеларгикона въпреки заклинанието, че било „по-добре Пеларгикона да е незает“. Според схолиаста пеласгите замислили това коварство срещу атиняните, като прокляли мястото да не се заселва.

* * *

Втората глава на първа книга е точен разказ за епохата на етническата анонимност в една страна, която още няма име. Историческата памет на елините е съхранила наименованията на Тесалия и на Беотия — които сега, казва Тукидид, така се наричат, защото това са най-плодородните области. В тях и в по-голямата част от Пелопонес племенните групи непрекъснато са се движели и са се сблъсквали помежду си, колчем натрупвали малко богатство от земеделие. Само Аркадия не е променяла населението си и това сведение е безценно, ако си спомним, че във времето на писаната история за гръците най-старият диалект си оставал кипърско-аркадският.

През тази същата епоха в по-късната Елада се появяват и другоплеменници, чужденци, които усилвали безпорядъка. Тукидид не уточнява кои са тези племена. Той не е и в състояние да го направи, понеже те също са безименни и безименни са останали в устната традиция. Те могат да бъдат обаче само племена от тракийския (пеласгийския) свят.

Впрочем изводът е подсказан в следващата, трета глава. Нейното заключение датира събитията, защото от него е видно, че макар и да е изиграла обединителна роля, Троянската война не е турила край на движенията в страната. Омир също не е сващал Елада като единна земя дълго след войната. И другояче не е можело да бъде, защото самото име на елините се появява чрез династията на Девкалион в хода на продължителни военни сблъсквания и походи, водени от нея с изходен район Фтиотида.³ Съществуването на силен аристократически дом в Тесалия е засвидетелствувано както от Тукидид, така и от великолепното допълнение на схолиаста, за когото синовете на Елин са „колесничари“.

Дълго след Троянската война светът още не е бил разделен на елини и варвари, мисли Тукидид, понеже и Омир не използва двете понятия. Вярно е, че коментаторите оспорват това твърдение в I 3, 3, тъй като, както още Страбон е забелязал (XIV 2), във втората песен на „Илиада“ (ст. 867) карите са наречени *Κάρῳ Βαρβαροφώνῳ*. Но Тукидид е историк, не е коментатор. В разказа си той предава общото положение на нещата, неизяснената етническа действителност, социалната, политическата и езиковата разпокъсаност на елините до и след войната, при това от гледището на V в. пр. н. е.

Единственото име, което се помни още за времето до Троянската война и за десетилетията след нея, е това на пеласгите, които „със собствените си имена“ най-много са назовавали области. Пеласгите си остават загадъчното предгръцко население на Елада или, както казва Херодот (II 56, 1), „... сегашната Елада, която по-рано се е наричала Пеласгия“. В „Илиада“ те са едновременно обитатели на Гърция (II 6 и 81) и на Мала Азия (II 840 и X 429), в „Одисея“ са жители на Крит (XIX 77), а в Еврипидовата „Орестия“ са гърците изобщо (ст. 857).

Но тази представа е стара, по Тукидидовото мислене тя се отнася за времето до Троянската война и малко след нея, когато започва постепенно процесът на относителната етническа консолидация, придобила и етнонимическа характеристика чрез движението на тесалийската династия. У Тукидид и особено у Херодот съществува вече по-точна идея за разположението на пеласгийския елемент, който вече образува отделни енклави в гръцкия свят. Така може да се направи и една карта, която ще бъде в сила за столетията между края на бронзовата епоха и VI в. пр. н. е. и чрез която някои неясноти ще отпадат.

Обитателите на Атика или атиняните, казва Херодот, са пеласги (VII 44,2). Те се нарекли кранаой, при Кекропс — кекропиди, при Ерехтей — атиняни и едва когато Йон, синът на Ксуг, става атински предводител, получили името йони или елини. В I 56, 2 Херодот потвърждава, че в старо време атиняните са пеласги, и прави извънредно съществено допълнение — докато до-

³ Не е нужно да взимам отношение към проблема за произхода на гърците. Както споменах, схолиастът поддържа епирската версия. Тя произхожда от Аристотел, според когото Елин е роден в Епир около Додона и Ахелос, където трябвало да се търси старата Елада. За работата има значение фактът, че гръцкият историопис не знае за „пришелци от север“ (сведението на Аристотел вж. у A r i s t. Meteor. I 14).

рите са се движели нашир и дълж, то атиняните въобще не са изоставяли местоживелищата си в Атика, т. е. те са автохтонно пеласгийско население. Това не бива да изглежда странно, защото у Херодот самото дорийско нашествие е твърде локално в сравнение с представите на модерната историография. В I 56,3 се пояснява, че при Девкалион дорите са обитавали Фтиотида, при Дор, сина на Елин, вече са живеели около Оса и Олимп, в т. нар. Хистиеотида, оттам били изгласани от Кадмеите и се заселили в Пиднос, наречена Македон. После се озовали в Дриопида и от Дриопида — в Пелопонес, където окончателно получили името дори.

И така Атика е пеласгийска област. В I 57, 1—3 се долавят и други. Плакия е пеласгийски град на Пропонтида, източно от Кизик, както и Скилаке — в малоазийска Мизия (Πλακίη, Σκυλάκη). Но пеласги има и на Лемнос. В VI 137—140 Херодот разказва как те били изгонени от Атика на Лемнос, избрали празника на Артемида, за да нападнат в Браурон атиняните, и отвлекли жени, които убили заедно с децата им. След това Милтиад, синът на Кимон, като наследил Милтиад, сина на Кипсел, в Херсонес, оттам завладял Лемнос и настанил атински клерухи (срв. и IV 145 и V 26). Именно в V 26 Херодот съобщава, че освен на Лемнос пеласги живеели и на Имброс, а в VII 95,1 островните обитатели, които по-късно се нарекли йони, писателят нарича „пеласгийски етнос“. Йонийският свят е пеласгийски. Дошлите в малоазийска Йония от Ахая се назовават от Херодот пеласги (VII 94). Тези, които отишли там от Аркадия, също са пеласги (I 146, 1). Според представите на гърците, казва Херодот в VII, 1, еолийците в старо време се наричали пеласги, а градът Антандрос в Троада изрично е наименован пеласгийски (VII 42,1).

Следователно пеласгийски енклави, които постепенно изчезват към и през VI в. пр. н. е., се откриват в Пелопонес — в Ахая и в Аркадия, по островите, особено по Йонийските и в близост до тракийското крайбрежие, в малоазийска Йония, в Еолида (Троада), в малоазийска Мизия и по Пропонтида. Най-важното обаче идва сега. Сведението се отнася за самия V в. пр. н. е., приживее на Херодот и на Тукидид.

В I 57, 1—3 Херодот разказва приблизително следното. Той не знае точно какъв език говорели пеласгите, но смята, че е варварски. Херодот съди за него по „сега още съществуващите от пеласгите, които живеят над тирсените, населяващи града Крестон“ (някога те били в по-близко съседство до сега наречените дори и населявали земята Тесалиотида), той съди и по говора на пеласгите, които обитават Плакия и Скилаке на Хелеспонта и които „са били заедно живущи с атиняните“. Както е станало с целия пеласгийски етнос, продължава Херодот, и атическият, който е бил пеласгийски, сменил езика си с преминаването си към елините. „И понеже нито жителите на Крестон, нито жителите на Плакия са едноезични с който и да било от сега живеещите около тях, но са едноезични помежду си, то се доказва, че този характер на езика си те са държали в съхранение, когато са се придвижвали към тази земя.“ В I 58,1 Херодот продължава със забележката, че е убеден във факта на еднакия език, който е говорил елинският етнос след образуването си. Но елинският етнос се е развил — след отделянето си от пеласгийския — от слаби и малки царства към многобройност от етноси, понеже той включва в себе си най-много от пеласгите и от други варварски етноси.

Крестон в Халкидика, Плакия и Скилаке на Хелеспонта са, собствено казано, пеласгийски — според Херодот — енклави през V в. пр. н. е. Ако трябва да се направи допълнителна стратиграфия на образувалата се карта, може да

се твърди, че тези три пункта са най-късните за периода след Троянската война и до Пелопонеската. Така картата на пеласгийския етнос ще има три слоя, от които последният е за времето на писаната история, предишният — за епохата на оформянето на елинския етнос между края на бронзовата епоха и началните столетия на I хил. пр. н. е., най-ранният — за епохата до и малко след войната за Троя.

Процесът на образуването на елинския етнос върху основата на „варварския“ или пеласгийския тъкмо в Халкидика е засвидетелствуван и от Тукидид с категоричното изявление, че в тамошните градове живеят смесени етноси от двуезични варвари, като халкидският (гръцкият) елемент е слаб, а най-многоброен е пеласгийският от населявалите някога Лемнос и Атина тирсени, както и бисалтският, крестонският и едонският (IV 109, 4). *Κρηστώυ* на Термийския залив с етноним *Κρηστωμιήται* се изключва от Дечев, което може да е вярно от езикова гледна точка,⁴ но съпадението между I 57, 1 и V 3,2 на Херодот е поразително. „Сега още съществуващите от пеласгите, които живеят над тирсените, населяващи града Крестон“, в I 57,1 кореспондира буквално на „те (траките) имат еднакви обичаи с изключение на гетите, травсите и живеещите над крестоните“ в V 3,2.

Това означава чисто и просто, че анонимните траки, които имат еднакви обичаи само с гетите и травсите, са пеласги. Следователно можем да говорим за трако-пеласгийски етнокултурен състав. На този извод от капитално значение ще се върна по-сетне.

В четвъртата глава се въвежда ново етническо понятие — карите. Става ясно, че те са владеели Кикладските острови, откъдето били прогонени от Минос. Това може да се приеме, защото от съставената карта на пеласгийския етнос се вижда, че пеласгите — ако мислим за островни обитатели — са по и близо до тракийското крайбрежие с Протоците, т. е. по-скоро на Додеканезите и Сифадите. Когато били по островите, карите се наричали лелеги, твърди Херодот в I 171, 2, но Тукидид не познава това име, мисля, затова защото той в I 8, 1 акцентира върху по-късен период от карийската таласократия. И наистина, както Херодот обяснява в I 171, 5, дорите и йоните прогонили пак карите от островите, което ще означава вече поне VIII в. пр. н. е., дата, която съпада с известната периодизация на таласократиите на различните народи в II фрагмент на седмата книга на Диодор. Там карите са поставени на последно място, десето поред, след Троянската война.

В случая е по-нужно да се приведе сведението на Херодот I 171, 5, в което се разказват двете версии за произхода на карите — критската и континенталната, като самите кари се смятали за автохтонно (континентално) население. В I 171, 6 Херодот съобщава и митографската генеалогия, според която епонимите Лид и Миз са братя на Кар, а тези етноси са едноезични. Критската версия трябва да се отхвърли, понеже изглежда контаминация между преданието за Минос и ролята на Крит въобще в морските дела и традицията за могъществото на карите.

Текстът на Тукидид за прочистването на Делос в I 8, 1 заслужава да се допълни с Херодотовия в I 171, 4. Там се обяснява, че елините дължат на карите три открития: да се поставят гребени на шлемовете, да се изрисуват знаци по щитовете (и изпъкналост според схолиаста) и да се слагат кожени ремъци на щитовете. Такова е варварското въоръжение, за което в същност

⁴ D. D e t s c h e w. Die thrakische Sprachreste. Wien, 1957, S. 266—267.

Тукидид ще говори в петата глава като за старинен обичай, останал във всекидневното на елините заради разбойничеството: човек трябва да си представи и махайрата, за която схолиастът говори към I 6, 1. През Тукидидово време тъй въоръжен елин можело да се види по северния бряг на Коринтския залив, в Етолия и в Акарнания.

Тъкмо там, както ще стане ясно по-долу, са съхранени и най-много етно-културни елементи на трако-пеласгийския състав, към който обаче следва да се добавят сега и карите.

Така прочее са изглеждали въоръжените мъже. Но старейшините, казва Тукидид в I 6, 3, когато говори за атиняните, са носели ленени хитони и забождали кичура коса на главата си със златни игли. Или, с други думи, това е облеклото на трако-пеласгийската аристокрация, което сам Тукидид още веднъж подсказва в I 6, 6 с израза си, че ранните елини са имали моди, по-близки до днешните варвари.

Получените дотук резултати позволяват да се въведат нови съображения.

* * *

Прав ли е Тукидид да мисли и твърди, че експедицията срещу Троя не е толкова мощна военна кампания, както пеят поетите, и внушава традицията? Такъв въпрос, произтичащ от текста на I 9, I 10 и 1, 11, 1, е от принципиално значение за темата, защото от неговия отговор ще зависят и поправките в някои представи за Тракия и в някои евентуални сравнения между нея и Елада.

След уточняването на стратиграфията на Троя и след преразглеждането на някои известни данни,⁵ че блестящият град е Троя VII, последната фаза на Троя VI (1800—1275 пр. н. е.). Това е градът, запазен в паметта на епоса и описан от Омир, но не е този, който е превзет от неговите ахейци. Битката срещу Троя е водена срещу пострадалия след земетресението Троя VIIa (1275—1240), който е планиран отново и има по-бедна архитектура. Ненапразно, смята Акургал, елините издигат статуя на Посейдон, който е бог на земетресението и е техният истински „дървен кон“.

Вярно е, че Шлиман, изглежда, опроверга Тукидид, за когото Микена бе малък град (I 10, 1). Но така само изглежда, защото още с примера си за Спарта в I 10, 2 писателят безпогрешно усеща, че силата на една военна организация не е в монументалния вид на полиса, комуто тя принадлежи. Слабостта прочее не е в това, дали едно селище е прекрасно устроено или не, а в това, дали има средства да развие икономика, да даде хляб на много хора и да събере голяма войска. Безпаричието води до малолюдност и оттам до обща немощ по сравнение с други епохи, да речем, с епохата на Пелопонеската война.

Селищната система отразява икономическия строй, бихме казали сега, ако някой от нас беше на мястото на Тукидид в I 10, 1—2 и тази система в текста е ясна — старинният начин да се живее в Елада е „по села“ около или близо да „акропол“, т. е. до укрепена резиденция. Такъв икономически строй тук не се нуждае от обяснения, вече дадени в литературата. По-необходим за разбора е простият разказ на Тукидид, според когото хората, живеещи в подобна организация, се занимават с грабеж и със земеделие през годините на войната (I 11, 1). Този бит ни е отлично познат. Той се различава от чисто аристократическото всекидневие на Агамемноновата войска у Омир, защото

⁵ Срв. E. A k u r g a l. Ancient civilizations in Turkey, p. 52 f., 60.

очевидно Тукидид следва други устни поетически традиции, далеч по-реалистични.

Реализмът се състои в обстоятелството, че — както идва да подсказже авторът, съпоставяйки постоянно грабежа с безпаричието — натрупването на богатства още не означава развито стопанство и следователно средства за воденето на войната. Съкровището е класово притежание и не се включва в размяната, то се оценява като монетна равностойност. Но реализмът се съдържа и в принудата да се обработва земя, за да се изхранват бойците. Това става в Херсонес и другаде не може да стане.

Изводите ще бъдат в сила за по-нататъшното изложение, ако се направи опит за приблизителна датировка, която, както е известно, е най-трудният дял на тази материя. И тъй — кога става всичко това в Елада и докога трае?

Декорът на „Илиада“ загива от земетресение в 1275 г. пр. н. е. и най-вероятно е тъкмо тогава да са се развили последните и решителните схватки за порутената цитадела. Вярваме ли на сакралната цифра от десет години, нужни за воденето на войната, то неизбежно ще трябва да я поставим между 1285 и 1275 г. пр. н. е. с недоловимото приближение. Тази датировка е по-вероятна от възприетата по Блеген 1260—1250 г. пр. н. е. и която произтича от забелязаните за тези години следи от опустошителен пожар. Тя е по-вероятна не толкова, защото във всяко селище във всеки момент може да избухне пожар и той да не бъде непременно предизвикан от нахлуващи войници, колкото поради една друга причина.

Посочените в I 12, 3 най-важни за Елада раздвижвания са тези на беотите от Арне в Тесалия в Беотия от писаната история, станало на 60-ата година след падането на Троя, и на Хераклидите в Пелопонес — на 80-ата година. Това означава, че според възприетата тук сега за пръв път нова датировка беотите са се настанили в бъдещите си местожителища през 1215 г. пр. н. е. (с всичката условност на една толкова излишно прецизирана дата!), а Хераклидите през същата година съгласно забележителната добавка на схолиаста са започнали опитите си да нахлуят в Пелопонес. Те успяват 20 години по-късно или през 1195 г. пр. н. е.

Получената дата е и началото на периода Троя VII в 2, поставено от археолозите в 1190 г. пр. н. е., т. е. с нищожна разлика между двата пътя да се хронологизират събитията. Именно този резултат е най-важната причина да се датира Троянската война по Тукидидовите внушения, понеже периодът Троя VII в 2 е цяла нова епоха в историята на Югоизтока.

Забележително е при тази хронология, че периодизацията на таласократиите на различните народности след Троянската война в споменатия вече II фрагмент на Диодоровата седма книга придобива неочаквана точност за анализа. Така, щом като войната завършва в 1275 г., то таласократията на първите в списъка, на лидите и меоните, траяла 92 години, ще бъде ликвидирана от следващите в 1183 г., т. е. отново в началото на периода Троя VII в 2. Това започва таласократията на пеласгите, която е 85 години според Диодор, и ще бъде последвана в 1098 г. пр. н. е. от тази на траките (!), продължила 79 години, сиреч до 1019 г. Веднага след нея е таласократията на т. нар. родосци, което на езика на Тукидид ще означава островните жители в близост до азиатския материк, която завършва в 996 г. пр. н. е. По-нататъшното изброяване едва ли е нужно, нужно е да се каже, че така се стига до карите, последните в списъка на Диодор, които са властвували над морето в края на IX и предимно през първата четвърт на VIII в. пр. н. е.

Така се стига до заключението, че пеласгите, траките и островните жители са най-изявени с морската си военна мощ през целите XII и XI в. пр. н. е., докато стават етническите размествания и племенни движения в Елада. Окончателното си предимство в Източното Средиземноморие елините ще постигнат следователно едва през първата четвърт на VIII в. пр. н. е. след т. нар. „второ прогонване“ на карите, отразено у Диодор по косвен път и извършено от йоните и от дорите. За да припомним част от предишните редове, събитието ще намери място тъкмо след относителното стабилизиране на елинската народност във военнополитическо отношение чрез рода на Девкалион и особено след подтискането на най-компактните пеласгийски групи — на първо място тази в Атика от йоните.

При това положение политическият синоикизъм на Тезей ще придобие историческа реалност в края на периода на карийската таласократия и самият Тезей ще стане фигура на началото на VIII в. пр. н. е., което е и най-вероятното. Противопоставянето му на Минос е легендарна контаминация, свързала по естествения маниер на митологическия разказ две от най-забележителните лица в борбата за морето, в борбата за живот.

С други думи, текстовете на Тукидид и допълнителните данни позволяват да се мисли с голяма сигурност, че описанията от него старинен начин на живот в Елада е продължил дълго след Троянската война, поне на Европейския континент.

Този начин на живот с всичките си наследени трако-пеласгийско-карийски елементи трудно изчезва в самата Елада и както се вижда от съчетанието на Тукидид и на Херодот, се забелязва дори по тяхно време.

* * *

Най-ранната вероятност да се появят в подтекста на Тукидид неговите „другоплеменници“ е, както казва сам той, още до Троянската война. Това го знаем и по-надолу пак ще стане дума за етническите движения до началото на XIII в. пр. н. е. Сега обаче може да се пристъпи към някои по-достоверни локализации, които са приблизително от същото време.

В I 11, 1 ахейците се занимават със земеделие в (Тракийския) Херсонес и с грабеж, за да се изхранват, докато воюват. Схолиастът добавя, че тези, които обработвали земята, били водени от Акамант, а онези, които извършвали грабежите по морето — от Ахил. В коментираният изданиа се посочва с въпросителна и допълнението, че споменаването на Акамант е по поета Антимах, т. е. въз основа на поетическата традиция, която е чужда на Омир и е възприета от Тукидид. Това прави добавката на схолиаста много важна и е нужно да се взема под внимание.

Както се знае от „Илиада“ (II 844—850), Акамант и Пейрой са предводителите на всички траки, които „мощно течащият Хелеспонт огражда“. Малко по-нататък „Илиада“ съобщава (IV 517), че Пейрой е син на Имбрас и е дошъл от Енос. От гледището на Тукидидовата и на Херодотовата представа за негръцкия свят, изяснена по-горе чрез картата на пеласгийските енклави до и през V в. пр. н. е., сборът от всички приведени данни очертава трако-пеласгийски области: Тракийския Херсонес и устието на Марица с близко лежащия остров Имброс. Това е локализация, която сигурно се отнася за времето до таласократията на пеласги и траки по Диодор, сиреч за XII и за XI в. пр. н. е.

Първата област принадлежи на долонките, чиито царе са познати в VI в. пр. н. е., и е едно от трите места, в които се локализира родословието на Орфей. Евсор и Акамонт следователно не могат да не принадлежат към това родословие, което знае, по мита за конфликта с Дионис — Ойагър, Харопс и Орфей. Близко до тази област е устието на Марица с околните острови и там е втората династическа линия на апсинтите, от която са Полтис в Полтимбриа (стария Енос), Имбрас и сина му Пейрой.

Двете династии са свързани у Омир. Бих добавил, че знаменитото описание на траките с коса на върха на главата и с дълги копия в ръце от „Илиада“ (IV 517—538) се отнася за хората на Пейрой, но и тези на Акамонт сигурно трябва да си ги представяме по същия начин — тъкмо царете на долонките са въоръжени с по две копия, когато отиват да питат оракула в Делфи кого да вземат за цар, за да прекратят войната с апсинтите в средата на VI в. пр. н. е.

Втората локализация сега може само да се напомни. Тя се получи в предидущите редове при очертаването на картата на трако-пеласгийските енклави въз основа на Тукидид (IV 109, 4), който съобщава за „двуезичните варвари“ в Халкидика, сред които най-многобройни са пеласгите, и на Херодот (I 57, 1 и V 3, 2), който отделя гетите, травсите и „живеещите над крестоните“ анонимни траки в група с обичаи, различни от онези на останалите траки. Анонимното племе именно е трако-пеласгийски енклав. Редно ми се струва отново да кажа, че самият Тукидид има ясното съзнание, какво пише — за него тамошните (халкидските) варвари са „двуезични“. Едните са пеласгите от тирсените, които някога са населявали Лемнос и Атина, другите са бисалтите, крестоните и едоните: говорело се е прочее на пеласгийски и на тракийски.

Сега е моментът веднъж завинаги да се въведе порядък в нещата или поне да се заяви категорично, че не е възможно повече да се говори за траките общо и особено да се смесват обичаи, т. е. начин на живот, от различните области на страната. И направо да заявя, че изградената от литературата представа за погребалните обичаи на траките е невярна и се отнася само за травсите и за живеещите на север от крестоните: само травсите и никои друг, казва Херодот (V, 4, 2), оплакват новородения и се радват на спасението на умрелия, само живеещите на север от крестоните, твърди пак Херодот (V 5), познават обичая жените на покойника да се състезават помежду си коя да бъде погребана с него.

Но тези сведения нямат просто етнографска стойност, която напусто се стремим да докажем по археологически път. . . понякога! Те обособяват етнокултурна група, образувана от гети, травси и пеласги, сиреч състав, който се отличава от другите (траки) по най-важното — по погребалните си обичаи.

В една работа, която писах успоредно с тази студия,⁶ се постарах да покажа, че племенното име произлиза от името на род на жреци-царе и по силата на вече изложените аргументи от Тукидид постепенно и по-късно се разпространява по военно-политически причини, за да бъде възприето от повече или по-малко етнически групи. Такива имена сигурно са тези на бесите, на одрисите, на трибалите и на гетите. Там сметнах и сега поддържам, че царското

⁶ А. л. Ф о л, Т. С п и р и д о н о в, Историческа география на тракийските племена до III в. пр. н. е. С., 1978 (под печат), гл. VI „Етнонимическа и етническа действителност в Тракия“.

име Гета от монетите на едоните не е произведено от фалшификатор, понеже монетите са истински, а е жреческо-царско родово. Появата му в епохата на Херодот и на Тукидид е типична за Тракия религиозна реминисценция, но не и архаизъм тъкмо защото структурата на религиозния живот, изградена по системата цар — цар-жрец — цар-бог, не се изменя.⁷ При новото виждане за трако-пеласгийския състав сега Гета си стои съвсем на мястото в района над Халкидика и остава да се мисли за неговото разпространение по религиозно-политически път на север. Отговорът може да се даде веднага и той се съдържа у Тукидид I 12 и в допълненията на схолиаста: в хода на движенията след Троянската война не само беотите и дорите заемат други местоживелища, но и мнозина, които в схолиите са означени с родови имена; един от тях е Менестей от рода на Тезейдите, което означава от пеласгите в Атика — той именно отишъл на север в Иберия.

Това е и път на религиозните идеи, белязан междувпрочем от мита за хиперборейците от кръга на Аполоновите ярвания. Избистрянето на соларното и хтоничното начало в култа към Залмоксис е това идейно осмисляне на тракийската религия, което разширява своя терен. В етническо, т. е. във военно-политическо отношение развитието ще получи най-древното възможно означение по жреческия род на гетите.

Положението с травсите или е аналогично, или въобще не може да се обсъжда. Етнонимът се появява за пръв път у Херодот в цитираните места (V 3 и 4) и фактически изчезва, защото споменаванията му от Ливий (XXXVIII 41, 5) и Стефан Византийски (632, 1) не могат да имат никаква реална стойност за локализацията му. Затова предположението, че травсите обитавали югозападния край на Родопите, е неоснователно. Те са, ако мога така да се изразя, никъде и тогава отпада всякаква нужда от интерпретации. Но хипотезата на Кречмер за възможността от образуването се от племенното име прилагателно да се развие и укрепи общото наименование на траките⁸ предлага друг път на разсъждения. В този случай ние също бихме имали нелокализиран царско-жречески род, принадлежащ към трако-пеласгийската старина, който към Херодовото време е вече на изчезване. Междувременно еволюцията на езика и трако-гръцките езикови контакти в крайбрежната зона са оформили понятието, което влиза в употреба чрез епоса.

Втората локализация е следователно също на древни династически родове в Югозападна Тракия във и над Халкидическия полуостров през V в. пр. н. е.

*

Разликата между така обособените райони във времето е поразителна. Между Акамант в Херсонес и Гета на едоните стоят 8 столетия, ако войната се е водила от хора, а не от персонафицирани легенди. Изненадата обаче е наша, не на Тукидид, който спокойно обяснява, че дори през V в. пр. н. е. атиняните не били отвикнали да живеят по нивите си, т. е. в своите ойкоси. Пасажите от II 14 до 17 са именно с това най-необходимите за анализа, понеже ни представят земеделския начин на живот в една прастара пеласгийска област.

⁷ Ал. Фол, Ив Венедиков, Ив. Маразов, Д. Попов, Тракийски легенди. С., 1976 (под печат).

⁸ D e t s c h e w. Op. cit., 521.

Както в Херсонес, така и в Атика земеделието е принудило обитателите да живеят „по села“ според обикновения израз на Тукидид, но и „по родове“, бих се осмелил да добавя.

Допълнението се извлича от текста на схолиаста към II 15, 1, който дава другото, правилното обяснение на думата „пританейон“ като огнище, където вечно гори огънят. Това е родовото огнище. Картината, която изниква от коментара на схолиаста, е пленителна: в малката Атика пламтят многобройните огнища на родовете, които са настръхнали един срещу друг и в чести войни бранят имуществото си или грабят чуждото; едва по-късно на извисилия се над всички акропол се запалва един огън, този на политическото обединение.

Такава е и картината на огромната Тракия, в която политическият си-нойкизъм също се извършва по райони от станалия най-силен жречески род. Пряко сведение от този характер се съдържа в трагедията „Перси“ на Есхил и се отнася за ранния V в. пр. н. е. То е коментирано от Ив. Велков в българската литература⁹, но ще го приведа изцяло заедно със схолията към него, понеже съдържа далеч повече информация, отколкото досега е извлечена. Стихове 868—872 гласят: οἱ αἱ Στρυμονίου πελάγους Ἀχελῳίδες εἰσι πάροιχοι) Θρηϊκίων ἐπαύλων/λίμνας τ'ἔχτοθεν αἰ' κατὰ χέρσον ἐ/ληλαμένοι περι πύργου. Пълният текст на схолията към това място е:¹⁰

868. Στρυμονίου πελάγους] ὡς μέχρι Ἵπερβορέων παρατεινούσης τῆς ἀρχῆς Περσῶν.

869. Ἀχελῳίδες] αἱ εἰς ἄργον Ἀχελῶν γὰρ πᾶν ὕδωρ λέγουσιν.

870. ἐπαύλων τῶν ἐπαυλισμάτων.

871. λίμνας] καὶ ἔξω τῆς θαλάσσης ὄσαι εἰσὶ μεσίπειροι.

872. κατὰ χέρσον ἐληλαμένοι] τοῖς τεύχεσι κεκυκλωμένοι.

Велков свързва Есхиловото споменаване на „тракийски кошари“ (обори, жилища) в ст. 870 с видените от него дворове в укрепения център Драгойново край Първомай и отбелязва, че трагикът говори и за „укрепени градове в равнината“. Той приема за „ἐπαυλος“ значението на жилище, с което съм съгласен. Но картината е по-сложна.

Преди всичко Ахелоидите или дъщерите на речния бог Ахелоос са поетическо название на градовете по Струмския залив. Около тях именно са жилищата, т. е. ойкосите на траките. Извън тях, „далеч“ от залива, на материка, се издигат укрепени (обградени със стени според схолиаста) селища.

Не зная дали видените от Ив. Велков стени в района на Драгойново наистина очертават тракийски ойкоси. Сведението обаче е с висока стойност, понеже рисува позната от Атика обстановка, и то в установен район на тракопеласгийския свят. Укрепените резиденциални пунктове (те не могат да бъдат градове!) групират във военно-политическо, което ще рече и в религиозно-политическо отношение пръснатите по обработваемата земя жилища на земеделците. Такова е положението в долното течение на Струма и по Струмското море.

⁹ Ив. Велков. Драгойново — един тракийски селищен център. — ИАИ, 19, 1955, с. 85—93 и специално с. 91—93.

¹⁰ G. D i n d o r f. Scholia in Aesch. Oxonii, 1851 (=Aeschyli Tragaediae Superstites et deperditarum fragmenta, tomus III), p. 88.

Кой живее в земеделските стопанства, е ясно. Тукидид е казал и схолиастът е допълнил кой обитава и в укрепените резиденции. Това е пеласгийската аристокрация, чието бяло леноно облекло и хванатите със златни игли коси на главата са описани в I 6, 3.

Тук трябва обаче ясно да се разграничат двете групи хора, които получават именно чрез облеклото и въоръжението различната си социална характеристика. Обичаят да се носи непрекъснато оръжие не е белег на принадлежност към родовите старейшини, а тъкмо обратното. Това оръжие, както се изясни по-горе, се състои от махайра според схолиаста и от щит. Знаменателното е, че това въоръжение има карийски произход, който се потвърждава от комбинираните известия на Тукидид и на схолиаста. Карите, безподобните морски разбойници, са въвели тази принуда и тази мода, като те били открили и знаците по щитовете. Но знаците по щитовете на пелтастите имат сакрален характер, защото са предназначени да плашат противника и закрийят боеца. От религиозно гледище защитата се осъществява от подземните сили и затова може смело да се каже, че карийската символика, възприета в трако-пеласгийския свят, е от Дионисов произход.

Този извод напълно съответствува на най-вероятната теза за малоазийския произход на някои съществени черти на Дионисовия демократичен култ и карите в случая ще бъдат техните носители. Той е правдоподобен и поради стратиграфския разбор на данните, според който карийската таласократия е чак в края на IX и началото на VIII в. пр. н. е. Тя следователно ще съответствува на сравнително късното появяване на Дионисовия култ и на неговото разпространение, станало във всеки случай след микенския период.

С махайра и щит са въоръжени леките пехотници или селяните-общинници, които за Тукидид и за неговия схолиаст са типично „варварско“ въоръжение. То съставя и най-съществената част на масовото тракийско оръжие, то е и най-удобно за морски набези.

Карите изрично се свързват с абантите от Пазваний (VII 4, 9), който поставя тяхното движение в едно и също време: карите стигнали до Хиос, абантите — до Евбея. Най-възможно е хронологията на Пазваний да е погрешна, защото между трако-пеласгийската и карийската таласократия се получава разлика от близо две столетия. Свързването обаче е важно заради семантичeskото равнище в областта на въоръжението, за което става дума: абантите са също като мизите, те са „бойци отблизо“, т. е. те се сражават с меч. Същевременно в техните военни традиции съществува и по-старо семантическо равнище, което ги сближава с траките на Пейрой: те си остригват косата отпред.¹¹

Абантите са губещото се звено между хората, които се грижат за косата си, и хората, които „носят оръжие“ всекидневно по „варварски обичай“. Грижата за косата е сакрална — войнствената сила се принася чрез този акт в дар на бога и човекът влиза във връзка с него, за да се слее с него и по този начин да получи от него закрила. Пеласгийската аристокрация извършва същото действие, само че когато Тукидид го е наблюдавал въз основа на вече изчезващата по негово време устна традиция, то е било облагородено и първенците са захващали перчема си със златни игли.

¹¹ Plut. Thes. 5; Arrian. Bith. 16.

На това по-старо семантическо равнище подарият косата си на бога е бил въоръжен не с махайра, а с копие. С копия се сражават траките на Пейрой. Копията остават сигурен белег за този кръг политико-религиозни идеи от аристократически порядък — с по две копия са въоръжени царете на долонките, с две копия е Бендида, ненапрасно т. нар. Берлински кратер, на който Орфей е изобразен между траки, показва слушателите му, въоръжени с копия. Между-впрочем местонамирането на този кратер в Гела, Южна Сицилия, тепърва ще се отбелязва с все по-голям акцент заради нарастването на значението на тракийския орфизъм в тези области и заради ролята на Питагор в неговото канонизиране, извършено пак наблизко, в Кротоне.

Върху копия пада пратеникът до Залмоксис, изпратен при бога от гетите. Сега гетите се появяват като звено в анализа, което на свой ред свързва двете религиозно-политически семантики, защото, както съобщава Йордан в „Гетика“ (40, 58), жреците на гетите излезли да посрещнат Филип при нападението му над Одесос, облечени в бели дрехи и с китари в ръце, отправили молитвени песни за победа. Песента да оставим сега засега. Бялото облекло на жреците е и бялото облекло на пеласгийските първенци от Атика от самото навечерие на Тукидидовото време. Казано другояче — това е белотата на орфическата соларна доктрина.

Следователно образното изображение на класовата принадлежност ще съдържа като задължителен елемент копията, свещеното жертвуване на кичура коса и белите дрехи (хитон).

Това е и кръгът на жреците, от него е и царят-жрец. За да не умножавам примерите, нека посоча вероятно най-сигурните — сребърните тетрадрахми на Спарадок, на които е изобразен конник с две копия, и мъжа с две копия от монетите на ореските и от тези на бисалтския цар Мосес.

* * *

Херодот твърди (II 50, 1—2), че почти всички божески имена са дошли в Елада от Египет, да речем, дъщерите на Данай донесли оттам тайнствата на празника на Деметра, тесмофорите, и научили в Пелопонес пеласгийските жени; след като обитателите на Пелопонес били изместени от дорите, празникът бил съхранен от останалите аркадци и пелопонесци (II 171, 1—3). Но боговете, които не са познати в Египет, са взети от пеласгите, продължава Херодот (II 50, 1—2), с изключение на Посейдон, който бил зает от Либия. Например, допълва авторът (II 50, 3), почитането на хероните не е познато на египтяните. Изображението на Хермес, което е „изправено“, за да внушава уважение, не е научено от египтяните, а от пеласгите. От тях първи атиняните са го взели, после останалите (елини). И, продължава Херодот в същия пасаж (II 51, 1—2), този, който знае мистериите на Кабирите, които самотраките са научили от пеласгите, „той ще разбере какво казвам“. Същите пеласги, които обитавали Самотраки по-рано, са живеели заедно с атиняните (в Атика); от тях научили самотраките мистериите; от същите пеласги атиняните, първи от елините, научили изправеното изображение на Хермес; за него пеласгите имат свещен разказ, който се съдържа в самотракийските мистерии (II 51, 3—4).

По-нататък: „както сам изясних в Додона“, заявява Херодот (II 52, 1), по-рано пеласгите всички жертви са принасяли на боговете, но на никой от тях не са давали име; те дори не са познавали имената им. Много по-късно (II 52, 2) са приели имената на другите богове, които произхождат от Египет —

името на Дионис е дошло още по-късно при тях, — и са започнали да ги назовават в Додона, оракул, който е най-древният у гърците и известно време е бил единствен. Когато пеласгите запитали оракула, дали да заемат имената на боговете от варварите (II 52, 3), той им отговорил, че трябва; от това време те започнали да принасят жертви, като назовавали боговете с тези имена, които по-късно възприели и елините.

В II 53, 1—2 се съдържа прелестният опит на Херодот да датира случилото се чрез Омир и Хезиод, които в същност представили гръцката теогония и следователно пеласгийската анонимност и възприемането на божеските имена от варварите (египтяните) стоят във времето до тях двамата — те били живели според Херодот не повече от 400 години преди него.

Анонимността обаче не е изчезнала и по Тукидидово време. В II 15, 2 той не назовава Атина, а я нарича богинята. Към това място схолиастът прави забележителното допълнение, че атиняните (потомците на пеласгите — б. м.) така правели обикновено, т. е. говорили за нея неопределено, както и за Аполон.

Всичко казано е от изключително значение за тракийската религия, шом като се разсъждава в кръга на трако-пеласгийската културна общност. Най-древният пласт на тази религиозна система е Аполонов, но анонимен, т. е. соларен или чисто орфически. Още в него е познат култът към хероите или антроподемоните, който е междинна фаза между смъртните и безсмъртието им. В същия пласт ще се съдържат и хтонически елементи, които са същността на култа към Кабирите, оформен окончателно очевидно по-късно, и се изразяват в итифалическият Хермес. При това божеското име на Кабирите и произлезлите от него лични имена се срещат най-много в Югозападна Тракия (Македония и Беотия).¹² Херодот, разбира се, греша в датировката си, но е безукорно прав, че Дионис се появява по-късно, за да се изгради вторият пласт на трако-пеласгийската религия и на собствено тракийската в епохата на писаната история. Неговата поява е към „Омир и Хезиод“, т. е. по хронологията на Херодот към IX в. пр. н. е., което абсолютно съвпада с времето на карийската таласократия или с господството на анатолийско-островните мореходи, или, казано другояче, с разпространението на малозийски етнокултурни елементи.

Какво може да се добави? Това, че продължавам да поддържам тезата си за Югозападна Тракия (заедно с Халкидика и Пелопонес) като район, който е сърцето на тракийската религиозна система от аристократически (соларен или орфически) тип. Това, че Херодот беше и си остана прав за Хермес, който е богът, родоначалникът на тракийските царе, и че това вярване — централното в мистериите на Кабирите — се изгражда най-напред пак в Югозападна Тракия и, разбира се, в островите на Егея по тракийското крайбрежие. Нужно е сега да се добави и поправи, че хтоническият елемент не е толкова във „водачеството на душите“ като качество на Хермес-психопомп или поне не е в това единствено, а в неговия итифализъм.

„Изправеният“ Хермес е символът на свещения брак между сина-любовник и великата богиня майка, от който се ражда царската власт. Интерпретацията на свещения брак вече е направена,¹³ материалните доказателства за неговото съществуване чак до римското нашествие ще се увеличават. Там,

¹² Detschew. Op. cit., 220.

¹³ Ал. Фол, Ив. Венедиков, Ив. Маразов, Д. Попов. Цит. съч.

където археолозите намират — и намериха в Севтополис! — светилища на великите самотракийски божества, на Кабирите, там ще бъде и култовото средище на царския итифалически Хермес, твърдината на царската власт в Тракия.

В разпънатия на кръст пасаж за боговете на траките у Херодот (V 7) писателят ще бъде прав не само за Хермес, но и за останалите — Арес, Артемида и Дионис. Стига те да се схващат като опит за представяне на общите идеи от втория пласт на тракийската религия, който е свързан с Дионисовите вярвания и е дълбоко демократичен. Не трябва да се забравя, че едва Фидий, така да се каже, идентифицира безликния свят на елинските богове и създаде техния пантеон. Когато е писал своята „История“, Херодот още не ги е видял — за него те са само още култови внушения в действия. Така с и с неговите гръцки имена на тракийската война, на тракийския лов и на тракийската всевъзраждаща се природа. Но като сборна идея това е антитеза на „царската“ религия.

Антитезата се появява с Дионис в епохата на карийската таласократия, когато, както казва Тукидид, всички са ходели „по варварски“ въоръжени, за да се пазят от морските грабителите. И сами да грабят. Социалната основа на Дионисовия култ ще бъде въоръженото селячество, а при неговото разчленяване съществени елементи ще получат и друга класова характеристика, защото войната и ловът — в условията на развиващата се социална диференция — ще се превърнат в качествена придобивка на аристокрацията. Това особено ще важи за ловуването, което ще има и ценностни характеристики за династията, взела властта след изпитания за първооснователя.

* * *

Трако-пеласгийският състав изповядва прочее соларния (условно — орфическия) култ, който не може да не бъде свързан с хтонични елементи (условно — Хермес), усилващи идейно-класовия характер на вярването. Тази, все още относително единна и неусложнена религиозна доктрина се носи и защитава от царско-жреческите родове в един свят, в който божествата още нямат имена; те ще се появят в гръцкия епос и ще се идентифицират от гръцката скулптура.

Анонимността е свойствена на най-древните светилища и такова светилище е Додона в Пелопонес, където то е съвсем на мястото си, понеже според Херодот чрез там е извършено преди всичко заемането на боговете от Египет. Сега вече би могло да се добави, че това е потвърдено от доказаната (етно-?) културна и политическа връзка между Микенска Гърция и Египет. Но анонимността е по цялата територия на трако-пеласгийското население, допълва схолиастът към Тукидид, който съобщава, че Атина и Аполон са за атиняните просто богинята и бога. И това е естествено, защото в най-древния слой на тази религиозна система слънцето не може да бъде назовано. Анонимно е и светилището в Делфи.

Делфи е във Фокида. В II 29, 3 Тукидид в един всеизвестен пасаж всичко, което е нужно, е казал. Терес (бащата на Ситалк — б. м.) нямал нищо общо с Терей, който бил женен за дъщерята на атинския цар Пандион Прокна. Този Терей не е от същата Тракия (от която бил сега Ситалк — б. м.), а живеел в Давлида във Фокида, сега наречената, която тогава била населена от траки.

Митът за Терей и неговото образуване в мислещия по гръцки свят е отдавна интерпретиран. Към това, което е сторено, бих си позволил само да добавя, че в изнасилването на Филомела, сестрата на Прокна, се съдържат елементи на хиерогамия, което представлява нова връзка с тракийската религия. Но в случая казаното е подробност.

Същественото е, че Фокида е обитавана от траки, но не от траките на тази същата, Ситалковата Тракия от V в. пр. н. е., т. е. от трако-пеласгийско население. Това е ясно и от картата на разпространението на трако-пеласгите по Херодот и Тукидид, и от самия пасаж, в който Терей е женен за Прокна и родството между пеласгите от Атика и фокидските обитатели е показано. Анонимното соларно светилище в Делфи принадлежи именно на тези хора и по възприетата тук хронология на събитията и на идеите то ще се постави във времето до IX — началото на VIII в. пр. н. е.

Сега идва ред на текста на Павзаний (X 15, 2), в който е казано, че „този Аполон (Делфийският — б. м.) е наречен Ситалк“. Мястото също е много известно, за да се привежда цялата литература, в която обаче третирианият тук въпрос не се поставя. Въпросът се състои в следното.

След посочената дата, когато започва епохата на втората вълна сериозни миграционни движения, предизвикана от ред причини, между които първостепенно би било самото установяване на елинските групи, се извършва и постепенната идентификация на божествата. Според мен това е и, както казах, времето на появата на Дионисовия култ; тогава ще се датират и всички известни епизоди за борбите на Дионисовата свита с тракийските царе, да речем — на Мопс, на Ликург и т. н. Тези епизоди съставят и историята на реформата, приписвана на Орфей, в която ще участвуват и новите религиозни Дионисови компоненти. Сега вече традицията ще продължи да познава анонимното Делфийско Аполоново светилище като фокидско, т. е. трако-пеласгийско, и ще му даде онова име, което логично ще се роди по политико-генеалогически причини. Никак не е важно дали Ситалк е бил и гръцки епитет на бога или не и е съществувал успоредно с чисто тракийското име, важното е, че генеалогията ще припише на светилището същностното му качество: тамошният соларен култ идва от трако-пеласгийската старина и затова богът носи обратно върнатото във времето им на най-великия цар от царско-жреческия род на Терей—Терес.

Това се извършва във втория слой от развитието на тракийската религиозна система. Във времето на писаната история литературни и епиграфски паметници ще покажат дълбочината на връзките на одриските царе с Делфийското светилище, за да потвърдят поддържаната тук теза. През IV в. пр. н. е. делфийският жречески род Тракиди ще бъде нейното най-добро доказателство, и то не толкова с презумпцията, че те са действително траки, колкото със силата на вкорененото убеждение за тракийската принадлежност на светилището.

Искам да добавя и още едно съображение. Делфийското светилище лежи на свещения път, който минавал през Беотия и Фокида. Този път е изминат от царете на долонките и цялото му трасе е от Херсонес покрай крайбрежието до Халкидика, оттам в Тесалия, в Беотия и Делфи до Коринтския залив. По това трасе е минала Ксерксовата войска. Пътят обаче затова е свещен, защото е, от една страна, артерията, по която пулсира соларната религия, от друга — по която е проникнал Дионисовият култ.

С други думи, това е пътят на орфическата реформа и ненапразно завършва той в Югозападна Тракия и Северна Гърция, земите, в които с най-голяма настойчивост легендите локализируют смъртта на Орфей. Там, където той е извършил делото си и е загинал, т. е. там, където се е извършил един етно-културен взрив, там, общо взето, се поставя и началото на измененията в Елада. Тъкмо този същият безименен Аполон е заявил на Хераклидите, че трябва да минат, казва схолиастът, „през теснините“, но тези теснини не е Коринтският провлак, а заливът при Криса във Фокида.

Свещеният път притежава и друга характеристика. По него очевидно са протекли най-значителните движения на тракийските племена към и от Мала Азия. Въз основа на постигнатото в тази студия става ясно, че тези движения не могат да не бъдат свързани с така хронологизираното етно-културно развитие. Това е друга тема, която тепърва ще се разработва.

* * *

В „Археология“-та на Тукидид се съдържат неизползувани досега данни за историята на Тракия и на траките. Те се виждат тогава, когато се разбере, че Тукидидовото време е наситено с елементи на предишното както в Елада, така и на север от Елада. При това колкото по-на север, толкова по-силно. В литературата се задава с учудване въпросът, как тъй микенските традиции се възраждат в Тракия чак в V—IV в. пр. н. е. Те не се възраждат, те са си там, защото са дълбоко тракийски. В този смисъл Тракия е диахронна спрямо класическа Гърция, спрямо класическото полисно робовладение.

СЪКРАЩЕНИЯ

- BENGTSON — H. Bengtson, Einführung in die alte Geschichte. München, 1975.
FRITZ — K. von Fritz. Die griechische Geschichtsschreibung I (Text und Anmerkungen). München, 1967.
GOMME — A. W. Gomme — A. Andrewes — K. J. Dover. A Historical Commentary on Thucydides, I — IV. Oxford, 1945—1970.
HUDE — C. Hude. Scholia in Thucydidem. Lipsiac, 1927.

ГРЪЦКИ ТЕКСТОВЕ И СХОЛИИ

THUCYDIDES I 2—12, II 14—17 (LOEB—SMITH)
Срв. BOEHME—WIDMANN

- 2,1 : Φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλάς καλουμένη οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη, ἀλλὰ μεταναστάσεις τε οὔσαι τὰ πρότερα καὶ ραδίως ἕκαστοι τὴν ἑαυτῶν ἀπολείποντες, βιαζόμενοι ὑπὸ τινων αἰεὶ πλειόνων.
HUDE, Sp. 2,16—19 : φαίνεται : οὐ βεβαίως ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων ἢ μᾶλλον οὕτως φαίνεται γὰρ ἡ νῦν Ἑλλάς καλουμένη οὐ πάλαι βεβαίως οἰκουμένη. πρὸ τούτου γὰρ κατὰ μέρος καὶ κατὰ ἔθνη ἔκαλεῖτο. . .
- 2,2 : τῆς γὰρ ἐμπορίας οὐκ οὔσης οὐδ' ἐπιμιγνόντες ἀδεῶς ἀλλήλοις οὔτε κατὰ γῆν οὔτε διὰ θαλάσσης, νενόμενοι τε τὰ ἑαυτῶν ἕκαστοι ὅσον ἀποζῆν καὶ περιουσίαν χρημάτων οὐκ ἔχοντες οὐδὲ γῆν φυτεύοντες, ἀθλητὸν ὄν ὀπό-

τε τις ἐπελθών, καὶ ἀτειχίστων ἅμα ὄντων, ἄλλος ἀφαιρήσεται, τῆς τε καθ' ἡμέραν ἀναγκαίου τροφῆς πανταχοῦ ἂν ἠγούμενοι ἐπικρατεῖν οὐ χαλεπῶς ἀνανίσταντο, καὶ δι' αὐτὸ οὔτε μεγέθει πόλεων ἴσχυον οὔτε τῇ ἄλλῃ παρασκευῇ.

2,3 : μάλιστα δὲ τῆς γῆς ἡ ἀρίστη αἰεὶ τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκητόρων εἶχεν, ἢ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη καὶ Βοιωτία Πελοποννήσου τε τὰ πολλὰ πλὴν Ἀρκαδίας τῆς τε ἄλλης ὅσα ἦν κράτιστα.

HUDE, Sp. 3,16—18 : ἢ τε νῦν Θεσσαλία καλουμένη: πρότερον γὰρ Ἡμαθία ἐκαλεῖτο (vel Αἰμονία).

2,4 : διὰ γὰρ ἀρετὴν γῆς αἶψα τε δυνάμεις τισὶ μείζους ἐγγιγνόμεναι στάσεις ἐνεποιοῦν ἐξ ὧν ἐφθείροντο, καὶ ἅμα ὑπὸ ἀλλοφύλων μᾶλλον ἐπεβουλεύοντο.

2,5 : τὴν γοῦν Ἀττικὴν ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον διὰ τὸ λεπτόγεον ἀστασίαστον οὖσαν ἄνθρωποι ὄκουν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ.

2,6 : καὶ παράδειγμα τόδε τοῦ λόγου οὐκ ἐλάχιστόν ἐστι διὰ τὰς μετοικήσεις τὰ ἄλλα μὴ ὁμοίως αὐξηθῆναι: ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμοι ἢ στάσει ἐκπίπτοντες παρ' Ἀθηναίους οἱ δυνατώτατοι ὡς βέβαιοι ὄν ἀνεχώρουν, καὶ πολῖται γιγνόμενοι εὐθὺς ἀπὸ παλαιοῦ μείζω ἔτι ἐποίησαν πλήθει ἀνθρώπων τὴν πόλιν, ὥστε καὶ ἐς Ἰωνίαν ὕστερον ὡς οὐχ ἱκανῆς οὔσης τῆς Ἀττικῆς ἀποικίας ἐξέπεμψαν.

3,1 : Δηλοῖ δέ μοι καὶ τόδε τῶν παλαιῶν ἀσθένειαν οὐχ ἦκιστα: πρὸ γὰρ τῶν Τρωικῶν οὐδὲν φαίνεται πρότερον κοινῇ ἐργασαμένη ἢ Ἑλλάς.

3,2 : δοκεῖ δέ μοι, οὐδε τοῦνομα τοῦτο ξύμπασά πω εἶχεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸ Ἑλληνος τοῦ Δευκαλίωνος καὶ πάνυ οὐδὲ εἶναι ἢ ἐπὶ κλησὶς αὕτη, κατὰ ἔθνη δὲ ἄλλα τε καὶ τὸ Πελασγικὸν ἐπὶ πλείστον ἀφ' ἐαυτῶν τὴν ἐπωνυμίαν παρέχεσθαι, Ἑλληνος δὲ καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ ἐν τῇ Φθιώτιδι ἰσχυσάντων, καὶ ἐπαγομένων αὐτοὺς ἐπ' ὠφελία ἐς τὰς ἄλλας πόλεις, καθ' ἐκάστους μὲν ἤδη τῇ ὁμιλίᾳ μᾶλλον καλεῖσθαι Ἑλληνας, οὐ μέντοι πολλοὺ γέ χρόνον ἐδύνατο καὶ ἅπασιν ἐκνικῆσαι.

HUDE, Sp. 5, 8—10 : Δευκαλίωνος: Ἐκαταῖος ἱστορεῖ ὅτι Δευκαλίων τρεῖς παῖδας ἔσχε, Πρόνοον, Ὀρεσθεῖα καὶ Μαραθώνιον, Πρόνου δὲ τὸν Ἑλληνά φησι γενέσθαι. . .

HUDE, Sp. 5,15—17 : ἐπωνυμίαν παρέχεσθαι: καλεῖσθαι δηλονότι Πελασγοὺς (τούτέστι τοῖς ἰδίοις ὀνόμασιν ἐχρῶντο).

HUDE, Sp. 5, 17—19 : τῶν παίδων αὐτοῦ: Ἑλληνος παῖδες Δῶρος, Ξοῦθος, Αἴολος ὡς φησι καὶ Ἡσίοδος (fragm. 27,2 ed. Rzach).

HUDE, Sp. 5, 20 : Δῶρόν τε Ξοῦθόν τε καὶ Αἴολος ἰπποχάρμην.

3,3 : τεκμηριοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος. πολλῶ γὰρ ὕστερον ἔτι καὶ τῶν Τρωικῶν γενόμενος οὐδαμοῦ οὕτω τοὺς ξύμπαντας ὀνόμασεν οὐδ' ἄλλους ἢ τοὺς μετὰ Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἑλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀργεῖους καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ. οὐ μὴν οὐδὲ βαρβάρους εἶρηκε διὰ τὸ μηδὲ Ἑλληνὰς πω, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἀντίπαλον ἔν ὄνομα ἀποκεκρίσθαι.

3,4 : οἱ δ' οὖν ὡς ἕκαστοι Ἑλλήνες κατὰ πόλεις τε ὅσοι ἀλλήλων ξυνέεισαν καὶ ξύμπαντες ὕστερον κληθέντες οὐδὲν πρὸ τῶν Τρωικῶν δι' ἀσθένειαν καὶ ἀμειξίαν ἀλλήλων ἀθρόοι ἐπραξαν. ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν στρατείαν θαλάσση ἤδη πλείω χρώμενοι ξυνῆλθον.

4,1 : Μίνως γὰρ παλαιάτατος ὧν ἀκοῇ ἴσμεν ναυτικὸν ἐκτησατο καὶ τῆς νῦν

Ἑλληνικῆς θαλάσσης ἐπὶ πλεῖστον ἐκράτησε καὶ τῶν Κυκλάδων νήσων ἦρξέ τε καὶ οἰκιστὴς πρῶτος τῶν πλείστων ἐγένετο, Κᾶρας ἐξελάσας καὶ τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας ἡγεμόνας ἐγκαταστήσας· τό τε ληστικόν, ὡς εἰκός, καθήρει ἐκ τῆς θαλάσσης ἐφ' ὅσον ἐδύνατο, τοῦ τὰς προσόδους μᾶλλον ἰέναι αὐτῶν.

HUDE, Sp. 6, 22—25 : Μίνως· διὰ τριῶν συγκρίσεων δείκνυσι τὰ πρὸ τῶν Πελοποννησιακῶν ἀσθενῆ, ἀφ' οὗ ἄνθρωποι μέχρι Μίνω, καὶ ἀπὸ τούτου μέχρι τῶν Τρωικῶν, καὶ ἀπὸ τῶν Τρωικῶν μέχρι αὐτοῦ. . .

HUDE, Sp. 7, 1—2 : ναυτικόν· πρότερον γὰρ Καρική ἐκαλεῖτο ἡ θάλασσα.

5,1 : Οἱ γὰρ Ἕλληνες τὸ πάλαι καὶ τῶν Βαρβάρων οἱ τε ἐν τῇ ἡπειρῷ παραθαλάσσιοι καὶ ὅσοι νήσους εἶχον, ἐπειδὴ ἦρξαντο μᾶλλον περαιουῖσθαι ναυσὶν ἐπ' ἀλλήλους, ἐτράποντο πρὸς ληστείαν, ἡγουμένων ἀνδρῶν οὐ τῶν ἀδυνατωτάτων κέρδους τοῦ σφετέρου αὐτῶν ἕνεκα καὶ τοῖς ἀσθενέσι τροφῆς, καὶ προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κόμας οἰκουμέναις ἤρπαζον καὶ τὸν πλεῖστον τοῦ βίου ἐντεῦθεν ἐποιοῦντο, οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνῃν τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξες μᾶλλον.

5,2 : δηλοῦσι δὲ τῶν τε ἡπειρώτων τινες ἔτι καὶ νῦν, οἷς κόσμος καλῶς τοῦτο δρῶν, καὶ οἱ παλαιοὶ τῶν ποιητῶν τὰς πύστεις τῶν καταπλεόντων πανταχοῦ ὁμοίως ἐρωτῶντες εἰ λησταὶ εἰσιν, ὡς οὔτε ὧν πυνθάνονται ἀπαξιούτων τὸ ἔργον, οἷς τε ἐπιμελὲς εἶη εἰδέναι οὐκ ὄνειδιζόντων.

5,3 : ἐλήζοντο δὲ καὶ κατ' ἡπειρον ἀλλήλους. καὶ μέχρι τοῦδε πολλὰ τῆς Ἑλλάδος τῷ παλαιῷ τρόπῳ νέμεται περὶ τε Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας καὶ Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνᾶνας καὶ τὴν ταύτην ἡπειρον· τό τε σιδηροφορεῖσθαι τούτοις τοῖς ἡπειρώταις ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ληστείας ἐμμεμένηκεν.

6,1 : Πᾶσα γὰρ ἡ Ἑλλάς ἐσιδηροφόρει διὰ τας ἀφάρκτους τε οἰκῆσεις καὶ οὐκ ἀσφαλεῖς παρ' ἀλλήλους ἐφόδους, καὶ ξυνήθη τὴν δίαιταν μεθ' ὀπλων ἐποίησαντο ὥσπερ οἱ βάρβαροι.

HUDE, Sp. 8, 14—16 : μεθ' ὀπλων ἐποίησαντο· ὅθεν καὶ τὰς μαχίρας μαυλίας ἐκάλουν, διὰ τὸ ὁμοῦ ἀυλίζεσθαι, οἶον ὁ μαυλίας.

6,2 : σημεῖον δ' ἔστι ταῦτα τῆς Ἑλλάδος ἔτι οὕτω νεμόμενα τῶν ποτε καὶ ἐς πάντας ὁμοίων διαιτημάτων.

6,3 : ἐν τοῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τὸν τε σίδηρον κατέθεντο καὶ ἀνεμμένη τῇ διαίτῃ ἐς τὸ τρυφερώτερον μετέστησαν. καὶ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῖς τῶν εὐδαιμόνων διὰ τὸ ἀβροδίαιτον οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνάς τε λινοῦς ἐπαύσαντο φοροῦντες καὶ χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον ἀναδόμενοι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ τριχῶν· ἀφ' οὗ καὶ Ἰώνων τοὺς πρεσβυτέρους κατὰ τὸ ξυγγενὲς ἐπὶ πολὺ αὕτη ἡ σκευὴ κατέσχευε.

6,4 : μετρία δ' αὖ ἐσθῆτι καὶ ἐς τὸν νῦν τρόπον πρῶτοι Λακεδαιμόνιοι ἐχρήσαντο καὶ ἐς τὰ ἄλλα πρὸς τοὺς πολλοὺς οἱ τὰ μείζω κεκτημένοι ἰσοδίαιτοι μάλιστα κατέστησαν.

6,5 : ἐγυμνάθησάν τε πρῶτοι καὶ ἐς τὸ φανερόν ἀποδύντες λίπα μετὰ τοῦ γυμνάζεσθαι ἠλείγαντο. τὸ δὲ πάλαι καὶ ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ ἀγῶνι διαζώματα ἔχοντες περὶ τὰ αἰδοῖα οἱ ἀθληταὶ ἡγωνίζοντο, καὶ οὐ πολλὰ ἔτη ἐπειδὴ πέπαινανται· ἔτι δὲ καὶ ἐν τοῖς βαρβάροις ἔστιν οἷς νῦν, καὶ μάλιστα τοῖς Ἀσιανοῖς, πυγμῆς καὶ πάλης ἄθλα τίθεται, καὶ διεζωμένοι τοῦτο δρῶσιν.

6,6 : πολλὰ δ' ἂν καὶ ἄλλα τις ἀποδείξειε τὸ παλαιὸν Ἑλληνικὸν ὁμοίотροπα τῷ νῦν βαρβαρικῷ διατώμενον.

- 7,1 : Τῶν δὲ πόλεων ὅσαι μὲν νεώτατα ᾤκίσθησαν καὶ ἤδη πλωιωτέρων ὄντων περιουσίας μᾶλλον ἔχουσαι χρημάτων, ἀπ' αὐτοῖς αἰγιαλοῖς ἐκτίζοντο καὶ τεῖχεσι τοὺς ἰσθμοὺς ἀπελάμβανον ἐμπορίας τε ἕνεκα καὶ τῆς πρὸς τοὺς προσοίκους ἕκαστοι ἰσχύος· αἱ δὲ παλαιαὶ διὰ τὴν ληστεϊαν ἐπὶ πολὺ ἀντίσχουσαν ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον ᾤκίσθησαν, αἶ τε ἐν ταῖς νήσοις καὶ ἐν ταῖς ἠπείροις (ἔφερον γὰρ ἀλλήλους τε καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι ὄντες οὐ θαλάσσιοι κάτω ᾤκουν), καὶ μέχρι τοῦδε ἔτι ἀνοικισμένοι εἰσίν.
- 8,1 : Καὶ οὐχ ἤσσαν ληστὰι ἦσαν οἱ νησιῶται, Κᾶρες τε ὄντες καὶ Φοίνικες. οὗτοι γὰρ διὴ τὰς πλείστας τῶν νήσων ᾤκησαν. μαρτύριον δέ· Δήλου γὰρ καθαιρομένης ὑπὸ Ἀθηναίων ἐν τῷ δὲ τῷ πολέμῳ καὶ τῶν θηκῶν ἀναιρεθειῶν, ὅσαι ἦσαν τῶν τεθνεώτων ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἡμισυ Κᾶρες ἐφάνησαν, ὕψοσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν ὄπλων ἔνυθθαμμένη καὶ τῷ τρόπῳ ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσιν.
 HUDE, Sp. 10, 28—29: ὑπὲρ ἡμισυ: οὐ τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ ἡμισυ, ἀλλὰ τῶν Φοινίκων· οἱ γὰρ Ἕλληνες ἕκαιον τὰ σώματα
 HUDE, Sp. 11, 1—6: Κᾶρες ἐφάνησαν: οἱ Κᾶρες πρῶτοι εὔρον τοὺς ὀμφαλοὺς τῶν ἀσπίδων καὶ τοὺς λόφους· τοῖς οὖν ἀποθνήσκουσι συνίθαιπιον ἀσπιδίσκιον μικρὸν καὶ λόφον, σημεῖον τῆς εὐρέσεως· καὶ ἐκ τούτου ἐγνωρίζοντο οἱ Κᾶρες. οἱ δὲ Φοίνικες ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ταφῆς· τῶν ἄλλων γὰρ ἐπ' ἀνατολὰς ποιοῦντων ὄραν τοὺς νεκροὺς, οἱ Φοίνικες ἐξεπίτηδες ἐπὶ δύσιν.
- 8,2 : Καταστάντος δε τοῦ Μίνω ναυτικοῦ πλωιωτέρα ἐγένετο παρ' ἀλλήλους (οἱ γὰρ ἐκ τῶν νήσων κακοῦργοι ἀνέστησαν ὑπ' αὐτοῦ, ὅτεπερ καὶ τὰς πολλὰς αὐτῶν κατῴκιζε),
- 8,3 : καὶ οἱ παρὰ θάλασσαν ἄνθρωποι μᾶλλον ἤδη τὴν κτήσιν τῶν χρημάτων ποιούμενοι βεβαιότερον ᾤκουν, καὶ τινες καὶ τεῖχη περιβάλλοντο ὡς πλουσιώτεροι ἑαυτῶν γιγνόμενοι· ἐπιέμενοι γὰρ τῶν κερδῶν οἱ τε ἦσσοις ὑπέμενον τῶν κρεισσόνων δουλείαν, οἱ τε δυνατώτεροι περιουσίας ἔχοντες προσεποιούντε ὑπηκόους τὰς ἐλλάσσους πόλεις.
- 8,4 : καὶ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ μᾶλλον ἤδη ὄντες ὕστερον χρόνῳ ἐπὶ Τροίαν ἐστράτευσαν.
- 9,1 : Ἀγαμέμνων τέ μοι δοκεῖ τῶν τότε δυνάμει προύχων καὶ οὐ τοσοῦτον τοῖς Τυνδάρεω ὄρκους κατειλημμένους τοὺς Ἑλλήνης μνηστῆρας ἄγων τὸν στόλον ἀνεῖραι.
- 9,2 : λέγουσι δὲ καὶ οἱ τὰ σαφέστατα Πελοποννησίων μνήμη παρὰ τῶν πρότερον δεδεγμένοι Πέλοπά τε πρῶτον πλήθει χρημάτων, ἃ ἤλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας ἔχων ἐς ἀνθρώπους ἀπόρους, δύναμιν περιποιησάμενον τὴν ἐπωνυμίαν τῆς χώρας ἔπηλυν ὄντα ὁμως σχεῖν, καὶ ὕστερον τοῖς ἐκγόνοις ἔτι μείζω ξυνενεχθῆναι, Εὐρυσθέως μὲν ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπὸ Ἡρακλειδῶν ἀποθανόντος, Ἀτρεῶς δὲ μητρὸς ἀδελφοῦ ὄντος αὐτῷ καὶ ἐπιτρέψαντος Εὐρυσθέως, ὅτ' ἐστράτευε, Μυκῆνας τε καὶ τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ οἰκεῖον Ἀτρεῖ (τυγχάνειν δὲ αὐτὸν φεύγοντα τὸν πατέρα διὰ τὸν Χρυσίππου θάνατον), καὶ ὡς οὐκέτι ἀνεχώρησεν Εὐρυσθέως, βουλομένων καὶ τῶν Μυκηναίων φόβῳ τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ ἅμα δυνατὸν δοκοῦντα εἶναι καὶ τὸ πλῆθος τεθεραπευκότα τῶν Μυκηναίων τε καὶ ὄσων Εὐρυσθέως ἦρχε τὴν βασιλείαν Ἀτρεῖα παραλαβεῖν καὶ τῶν Περσειδῶν τοὺς Πελοπίδας μείζους καταστῆναι.
- 9,3 : ἃ μοι δοκεῖ Ἀγαμέμνων παραλαβῶν καὶ ναυτικῷ δὲ ἅμα ἐπὶ πλεόν τῶν ἄλλων ἰσχύσας τὴν στρατείαν οὐ χάριτι τὸ πλεόν ἢ φόβῳ ξυναγαγὼν ποιήσασθαι. φαίνεται γὰρ ναυσὶ τε πλείσταις αὐτὸς ἀφικόμενος καὶ

Ἄρκασι προσπαρασχών, ὡς Ὅμηρος τοῦτο δεδήλωκεν, εἰ τῷ ἱκανὸς τεκμηριῶσαι.

9,4 : καὶ ἐν τοῦ σκῆπτρου ἅμα τῇ παραδόσει εἶρηκεν αὐτὸν ὡς πολλῆσι νήσοισι καὶ Ἄργεϊ παντὶ ἀνάσσειν. οὐκ ἂν οὖν νήσων ἔξω τῶν περιοικίδων (αὗται δὲ οὐκ ἂν πολλαὶ εἴεν) ἠπειρώτης ὧν ἐκράτει, εἰ μὴ τι καὶ ναυτικὸν εἶχεν.

9,5 : εἰκάζειν δὲ χρῆ καὶ ταύτῃ τῇ στρατείᾳ οἷα ἦν τὰ πρὸ αὐτῆς.

10,1 : Καὶ ὅτι μὲν Μυκῆναι μικρὸν ἦν, ἢ εἰ τι τῶν τότε πόλισμα νῦν μὴ ἀξιόχρεων δοκεῖ εἶναι, οὐκ ἀκριβεῖς ἂν τις σημειῶ χρώμενος ἀπιστοῖη μὴ γενέσθαι τὸν στόλον τοσοῦτον ὅσον οἱ τε ποιηταὶ εἰρήκασι καὶ ὁ λόγος κατέχει.

10,2 : Λακεδαιμονίων μὲν γὰρ εἰ ἡ πόλις ἐρημωθεῖη, λειψθεῖη δὲ τὰ τε ἱερὰ καὶ τῆς κατασκευῆς τὰ ἐδάφη, πολλὴν ἂν οἶμαι ἀπιστίαν τῆς δυνάμεως προελθόντος πολλοῦ χρόνου τοῖς ἔπειτα πρὸς τὸ κλέος αὐτῶν εἶναι (καίτοι Πελοποννήσου τῶν πέντε τὰς δύο μοίρας νέμονται τῆς τε ξυμπάσης ἡγοῦνται καὶ τῶν ἔξω ξυμμάχων πολλῶν ὅμως δέ, οὔτε ξυνοικισθείσης τῆς πόλεως, οὔτε ἱεροῖς καὶ κατασκευαῖς πολυτελέσι χρησαμένης, κατὰ κώμας δε τῷ παλαιῷ τῆς Ἑλλάδος τρόπῳ οἰκισθείσης, φαίνοιτ' ἂν ὑπὸ δεεστέρᾳ), Ἀθηναίων δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο παθόντων διπλασίαν ἂν τὴν δύναμιν εἰκάζεσθαι ἀπὸ τῆς φανερᾶς ὄψεως τῆς πόλεως ἢ ἔστιν.

10,3 : οὐκ οὐκ ἀπιστεῖν εἰκὸς οὐδὲ τὰς ὄψεις τῶν πόλεων μᾶλλον σκοπεῖν ἢ τὰς δυνάμεις, νομίζουσιν δὲ τὴν στρατείαν ἐκείνην μεγίστην μὲν γενέσθαι τῶν πρὸ αὐτῶν, λειπομένην δὲ τῶν νῦν, τῇ Ὅμηρου αὐτὴ ποιήσει εἰ τι χρῆ κἀνταῦθα πιστεύειν, ἦν εἰκὸς ἐπὶ τὸ μείζον μὲν ποιητὴν ὄντα κοσμήσαι, ὅμως δὲ φαίνεται καὶ οὕτως ἐνδεεστέρᾳ.

10,4 : πεποίηκε γὰρ χιλίων καὶ διακοσίων νεῶν τὰς μὲν Βοιωτῶν εἴκοσι καὶ ἕκατον ἀνδρῶν, τὰς δὲ Φιλοκτῆτου πεντήκοντα, δηλῶν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τὰς μεγίστας καὶ ἐλαχίστας· ἄλλων γοῦν μεγέθους περὶ ἐν νεῶν κατάλογῳ οὐκ ἐμνήσθη. αὐτερέται δὲ ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες, ἐν ταῖς Φιλοκτῆτου ναυσὶ δεδήλωκεν τοξότας γὰρ πάντας πεποίηκε τοὺς προσκώπους. περίνεως δὲ οὐκ εἰκὸς πολλοὺς ξυμπλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῶν μάλιστα ἐν τέλει, ἄλλως τε καὶ μέλλοντας πέλαγος περαιώσασθαι μετὰ σκευῶν πολεμικῶν οὐδ' αὖ τὰ πλοῖα κατάφαρκα ἔχοντας, ἀλλὰ τῷ παλαιῷ τρόπῳ ληστικώτερον παρσκευασμένα.

10,5 : πρὸς τὰς μεγίστας δ' οὖν καὶ ἐλαχίστας ναῦς τὸ μέσον σκοποῦντι οὐ πολλοὶ φαίνονται ἐλθόντες, ὡς ἀπὸ πάσης τῆς Ἑλλάδος κοινῇ πεμπόμενοι.

11,1 : Αἴτιον δ' ἦν οὐχ ἡ ὀλιγανθρωπία τοσοῦτον ὅσον ἡ ἀχρηματία. τῆς γὰρ τροφῆς ἀπορία τὸν τε στρατὸν ἐλάσσω ἡγάγον καὶ ὅσον ἠελπιζόν αὐτόθεν πολεμοῦντα βιοτεύουσιν, ἐπειδὴ δὲ ἀφικόμενοι μάχῃ ἐκράτησαν (δῆλον δέ· τὸ γὰρ ἔρμα τῷ στρατοπέδῳ οὐκ ἂν ἐτειχίσαντο), φαίνονται δ' οὐδ' ἐνταῦθα πάση τῇ δυνάμει χρησάμενοι, ἀλλὰ πρὸς γεωργίαν τῆς Χερσονήσου τραπόμενοι καὶ ληστείαν τῆς τροφῆς ἀπορία. ἢ καὶ μᾶλλον οἱ Τρῶες αὐτῶν διεσπαρμένον τὰ δέκα ἔτη ἀντεῖχον βία, τοῖς αἰεὶ ὑπολειπομένοις ἀντίπαλοι ὄντες.

HUDE, Sp. 15, 5: γεωργίαν... καὶ ληστείαν: ὧν ἠγεῖτο Ἀκάμας... ὧν ἠγεῖτο Ἀχιλλεύς.

11,2 : περιουσίαν δὲ εἰ ἦλθον ἔχοντες τροφῆς καὶ ὄντες ἄθροοι ἄνευ ληστείας καὶ γεωργίας ξυνεχῶς τὸν πόλεμον διέφερον, ῥαδίως ἂν μάχῃ κρατοῦν-

τες εἶλον, οἱ με καὶ οὐχ ἄθρόοι, ἀλλὰ μέρει τῷ αἰεὶ παρόντι ἀντεῖχον, πολιορκίᾳ δ' ἂν προσκαθεζόμενοι ἐν ἐλάσσονί τε χρόνῳ καὶ ἀπονώτερον τὴν Τροίαν εἶλον. ἀλλὰ δι' ἀχρηματίαν τὰ τε πρὸ τούτων ἀσθενῆ ἦν καὶ αὐτὰ γε διὰ ταῦτα, ὀνομαστότατα τῶν πρὶν γενόμενα, δηλοῦται τοῖς ἔργοις ὑποδεέστερα ὄντα τῆς φήμης καὶ τοῦ νῦν περὶ αὐτῶν διὰ τοὺς ποιητὰς λόγῳ κατεσχηκότος.

- 12,1 : Ἐπεὶ καὶ μετὰ τὰ Τρωικὰ ἡ Ἑλλάς ἐτι μετανιστατὸ τε καὶ καταρκίζετο, ὥστε μὴ ἡσυχάσασα αὐξηθῆναι.
- 12,2 : ἦ τε γὰρ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων ἐξ Ἰλίου χρονία γενομένη πολλὰ ἐνεόχμωσε, καὶ στάσεις ἐν ταῖς πόλεσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐγίνοντο, ἀφ' ὧν ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἐκτιζον.
HUDE, Sp. 15, 23—30: ἐκπίπτοντες τὰς πόλεις ἐκτιζον· πολλοὶ γὰρ ἐξέπεσον, οἷον Τεῦκρος μὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐκβληθεὶς διὰ τὸν Αἴαντα εἰς Κύπρον ἀφίκετο, καὶ Φιλοκτήτης διὰ τὸν Πάριδος θάνατον τὴν θήλειαν νόσον νοσήσας καὶ μὴ φέρων τὴν αἰσχύνην, ἀπελθὼν ἐκ τῆς πατρίδος ἐκτίσε πόλιν ἢ διὰ τὸ πάθος Μαλακίαν ἐκάλεσε, καὶ Διομήδης ὑπὸ Κομήτου ἐκβληθεὶς εἰς τὰς Λιβυρνίδας νήσους ἀφίκετο, καὶ ὁ Μενεσθεὺς, ὑπὸ τῶν Θησειδῶν, εἰς Ἰβηρίαν, καὶ ἄλλοι πολλοί.
- 12,3 : Βοιωτοὶ τε γὰρ οἱ νῦν ἐξηκοστῷ ἔτει μετὰ Ἰλίου ἄλωσιν ἐξ Ἄρνης ἀναστάντες ὑπὸ Θεσσαλῶν τὴν νῦν μὲν Βοιωτίαν, πρότερον δὲ Καδμηίδα γῆν καλουμένην ᾤκησαν (ἦν δὲ αὐτῶν καὶ ἀποδασμός ἐν τῇ γῇ ταύτῃ πρότερον, ἀφ' ὧν καὶ ἐς Ἴλιον ἐστρατεύσαν), Δωριῆς τε ὀγδοηκοστῷ ἔτει ξὺν Ἡρακλείδαισι Πελοπόννησον ἔσχον.
HUDE, Sp. 16, 3—20: Καδμεΐδα: τὴν Χαιρώνειαν. ἐπειδὴ πρότερον Καδμεῖς ἐκαλεῖτο. ὁ δὲ Ὀμηρος (B 494, 510) Βοιωτοὺς καλεῖ ἀναχρονισμῷ χρώμενος. ἔσχατος γὰρ τῶν Τρωικῶν ἐστίν. οἱ γὰρ Ἡρακλεΐδαι βουλόμενοι κατελθεῖν εἰς Πελοπόννησον ἤρουντο τὸν Ἀπόλλωνα· ὁ δὲ αὐτοῖς ἀνεῖλε διὰ τῶν στενῶν εἰσβαλεῖν. οἱ δὲ νομίσαντες τὸν ἰσθμὸν λέγειν αὐτὸν καὶ ἀστοχήσαντες τοῦ χρησμοῦ προσβάλλουσι τοῖς Πελοποννησίοις κατὰ τὸν ἰσθμὸν, καὶ ἠττηθέντες ἐποιήσαντο σπονδὰς ὥστε ἑκατὸν ἔτη παραχωρῆσαι τὴν χώραν Πελοποννησίοις. μετὰ δὲ τὰ ἑκατὸν ἔτη πάλιν ἤρουντο τὸν Ἀπόλλωνα περὶ τῆς καθόδου· ὁ δὲ ἀνεῖλεν αὐθις διὰ τῶν στενῶν εἰσβαλεῖν. ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Δωριέων ὡς καὶ πρότερον εἶεν ἠπατημένοι, εἶπεν ὡς οὐ συνήκατε τὸν χρησμὸν· στενά γὰρ λέγω τὸν Κρισαῖον κόλπον. οἱ δὲ ἐντεῦθεν ἐπιχειρήσαντες ἔτυχον τῆς καθόδου μετὰ π' ἔτη τῶν Τρωικῶν. ἡ δὲ πρώτη εἰσβολὴ πρὸ εἴκοσι ἐτῶν ἦν.
- 12,4 : μόλις τε ἐν πολλῷ χρόνῳ ἡσυχάσασα ἡ Ἑλλάς βεβαίως καὶ οὐκέτι ἀνισταμένη ἀποικίας ἐξέπεμπε, καὶ Ἴωνας μὲν Ἀθηναῖοι καὶ νησιωτῶν τοὺς πολλοὺς ᾤκησαν, Ἰταλίας δὲ καὶ Σικελίας τὸ πλεόν Πελοποννήσιοι τῆς τε ἄλλης Ἑλλάδος ἐστίν ἢ χωρία. πάντα δὲ ταῦτα ὕστερον τῶν Τρωικῶν ἐκτίσθη.
- 14,1 : Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ἀνεπίθειτό τε καὶ ἐσεκομίσοντο ἐκ τῶν ἀγρῶν παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην κατασκευὴν ἧ κατ' οἶκον ἐχρῶντο, καὶ αὐτῶν τῶν οἰκιῶν καθαιροῦντες τὴν ξύλωσιν· πρόβατα δὲ καὶ ὑποζύγια ἐς τὴν Εὐβοίαν διεπέμφαντο καὶ τὰς νήσους τὰς ἐπικειμένας.
- 14,2 : χαλεπῶς δὲ αὐτοῖς διὰ τὸ αἰεὶ εἰωθῆναι τοὺς πολλοὺς ἐν τοῖς ἀτροῖς διαιτᾶσθαι ἢ ἀνάστασις ἐγίνετο.
- 15,1 : ξυνεβεβῆκει δὲ ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου ἐτέρων μᾶλλον Ἀθηναίοις τοῦτο· ἐπὶ γὰρ Κ ἐκροπος καὶ τῶν πρώτων βασιλέων ἡ Ἀττικὴ ἐς Θησέα αἰεὶ

κατὰ πόλεις ῥηκεῖτο πρυτανειὰ τε ἐχούσας καὶ ἄρχοντας, καὶ ὁπότε μὴ τι δεῖσειαν, οὐ ξυνῆσαν βουλευσόμενοι ὡς τὸν βασιλέα, ἀλλ' αὐτοὶ ἕκαστοι ἐπολίτευον καὶ ἐβουλευόντο· καὶ τινες καὶ ἐπολέμησάν ποτε αὐτῶν, ὡσπερ καὶ Ἐλευσίνιοι μετ' Εὐμόλπου πρὸς Ἐρεχθεά.

HUDE, Sp. 120, 24—28: πρυτανειὰ τε: πρυτανειὸν ἐστὶν οἶκος μέγας, ἐνθα αἱ σιτήσεις ἐδίδοντο τοῖς πολιτευομένοις. οὕτως δὲ ἐκαλεῖτο, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἐκάθηντο οἱ πρυτάνεις, οἱ τῶν ὄλων πραγμάτων διοικηταί. ἄλλοι δὲ φασιν ὅτι τὸ πρυτανεῖον πυρὸς ἦν ταμεῖον ἐνθα καὶ ἦν ἄσβεστον καὶ ἠῤῥοντο.

HUDE, Sp. 121, 4—5: μετ' Εὐμόλπου: ἀφ' οὗ Εὐμολπίδαι φυλὴ ἐν τῇ Ἰατρικῇ.

15,2 : ἐπειδὴ δὲ Θησεὺς ἐβασίλευσε, γενόμενος μετὰ τοῦ ξυνετοῦ καὶ δυνατὸς τὰ τε ἄλλα διεκόσμησε τὴν χώραν καὶ καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχάς ἐς τὴν νῦν πόλιν οὖσαν, ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον, ξυνῶκισε πάντας, καὶ νεμομένους τὰ αὐτὰν ἑκάστους ἄνω καὶ πρὸ τοῦ ἠνάγκασε μιᾷ πόλει ταύτῃ χρῆσθαι, ἣ ἀπάντων ἤδη ξυντελούντων ἐς αὐτὴν μεγάλη γενομένη παρεδόθη ὑπὸ Θησέως τοῖς ἔπειτα· καὶ ξυνοικία ἐξ ἐκείνου Ἀθηναῖοι ἔτι καὶ νῦν τῇ θεῷ ἐορτὴν δημοτελεῖ ποιοῦσιν.

HUDE, Sp. 121, 10—12: τῇ θεῷ: τῷ Ἀθηνᾶ· ἀπροσδιορίστως γὰρ οὕτω φασιν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸν Απόλλωνα ὁμοίως.

HUDE, Sp. 121, 5—8: ξυνῶκισε: το ξυνῶκισεν οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῦ ὁμοῦ ξυνοικισεθῆναι ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μίαν πόλιν, τουτέστι μητρόπολιν ἔχειν αὐτὴν.

15,3 : Τὸ δὲ πρὸ τοῦ ἢ ἀκρόπολις ἢ νῦν οὔσα πόλις ἦν, καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον.

15,4 : τεκμήριον δε· τὰ γὰρ ἱερά ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει καὶ ἄλλων θεῶν ἐστι, καὶ τὰ ἔξω πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως μᾶλλον ἰδρυταί, τὸ τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ τοῦ ἐν Λίμναις Διονύσου, ἢ τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια τῇ δωδεκάτῃ ποιεῖται ἐν μηνὶ Ἀνθεστηριῶνι, ὡσπερ καὶ οἱ ἀπ' Ἀθηναίων Ἴωνες ἔτι καὶ νῦν νομίζουσιν. ἰδρυταί δὲ καὶ ἄλλα ἱερά ταύτῃ ἀρχαῖα.

15,5 : καὶ τῇ κρήνῃ τῇ νῦν μὲν τῶν τυράννων οὕτως σκευασάντων Ἐννεακρόνῃ καλουμένην, τὸ δὲ πάλαι φανερῶν τῶν πηγῶν οὐσῶν Καλλιρρόῃ ὠνομασμένην ἐκείνῃ τε ἐγγὺς οὕσῃ τὰ πλείστον ἀξία ἐχρῶντο, καὶ νῦν ἔτι ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου πρὸς τε γαμικῶν καὶ ἐς ἄλλα τῶν ἱερῶν νομίζεται τῷ ὕδατι χρῆσθαι.

HUDE, Sp. 122, 2—3: καὶ ἐς ἄλλα τῶν ἱερῶν: καὶ γὰρ ὁ γάμος ἱερός.

15,6 : καλεῖται δὲ διὰ τὴν παλαιὰν ταύτη κατοίκησιν καὶ ἢ ἀκρόπολις μέχρι τοῦδε ἔτι ὑπ' Ἀθηναίων πόλις.

16,1 : Τῇ δ' οὖν ἐπὶ πολὺ κατὰ τὴν χώραν αὐτονόμῳ οἰκήσει οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ἐπειδὴ ξυνῶκίσθησαν, διὰ τὸ ἔθος ἐν τοῖς ἀγροῖς ὅμως οἱ πλείους τῶν τε ἀρχαίων καὶ τῶν ὕστερον μέχρι τοῦδε τοῦ πολέμου πανοικησίᾳ γενομένοι τε καὶ οἰκήσαντες, οὐ βραδίως τὰς ἀναστάσεις ἐποιθύντο, ἀλλως τε καὶ ἄρτι ἀνεληφότες τὰς κατασκευὰς μετὰ τὰ Μηδικά.

16,2 : ἐβαρύνοντο δε καὶ χαλεπῶς ἔφερον οἰκίας τε καταλείποντες καὶ ἴερα ἅ διὰ παντὸς ἦν αὐτοῖς ἐκ τῆς κατὰ τὸ ἀρχαῖον πολιτείας πάτρια, δαιτάν τε μέλλοντες μεταβάλλειν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ πόλιν τὴν αὐτοῦ ἀπολείπων ἕκαστος.

- 17,1 : Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο ἐς τὸ ἄστυ, ὀλίγοις μὲν τισιν ὑπήρχον οἰκῆσεις καὶ παρὰ φίλων τινὰς ἢ οἰκείων καταφυγή, οἱ δὲ πολλοὶ τὰ τε ἔρημα τῆς πόλεως ᾤκησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρώα πάντα πλὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου καὶ εἴ τι ἄλλο βεβαίως κληστον ἦν· τὸ τε Πελαργικὸν καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν ὃ καὶ ἐπάρατόν τε ἦν μὴ οἰκεῖν καὶ τι καὶ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον τοιόνδε διεκάλυε, λέγον ὡς "Τὸ Πελαργικὸν ἀργὸν ἄμεινον", ὅμως ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ἀνάγκης ἐξ-
φκῆθη.
HUDE, Sp. 122, 22—24: ἡρώα πάντα: λέγουσι δὲ ἡρώων με[ντοὺς] σηκούς, θεῶν δὲ ναούς.
HUDE, Sp. 122, 27—28; 123, 1—2: τὸ τε Πελαργικόν: οἱ γὰρ Πελασγοὶ αὐτὸ οἰκῆσαντες ἐπεβούλευσαν τοῖς Ἀθηναίοις· οὓς διώξαντες· πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι κατηράσαντο τὸν τόπον μὴ οἰκισθῆναι.
- 17,2 : καὶ μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον τοῦναντίον ξυμβῆναι ἢ προσεδέχοντο, οὐ γὰρ διὰ τὴν παράνομον ἐνοίκησιν αἱ ξυμφοραὶ γενέσθαι τῇ πόλει, ἀλλὰ διὰ τὸν πόλεμον ἢ ἀνάγκη τῆς οἰκῆσεως, ὃν οὐκ ὀνομάζον τὸ μαντεῖον προ-
ῆδει μὴ ἐπ' ἀγαθῷ ποτε αὐτὸ κατοικισθόσμενον.
- 17,3 : κατεσκευάσαντο δὲ καὶ ἐν τοῖς πύργοις τῶν τειχῶν πολλοὶ καὶ ὡς ἕκα-
στός που ἐδύνατο· οὐ γὰρ ἐχώρησε ξυνελθόντας αὐτοὺς ἢ πόλις, ἀλλ' ὕστερον δὴ τὰ τε μακρὰ τεῖχη ᾤκησαν κατανειμῆμενοι καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ πολλά.
- 17,4 : ἅμα δὲ καὶ τῶν πρὸς τὸν πόλεμον ἦπτοντο, ξυμμάχους τε ἀγείροντες καὶ τῇ Πελοποννήσῳ ἑκατὸν νεῶν ἐπίπλουν ἐξαρτύοντες.
- 17,5 : καὶ οἱ μὲν ἐν τούτῳ παρασκευῆς ἦσαν.

HERODOTI EXCERPTA AD THYCIDIDEM I 3 ET 4
(ED. FEIX)

1. II 56,1: . . . τῆς νῦν Ἑλλάδος, πρότερον δὲ Πελασγίης καλευμένης.
2. III 44,2: Ἀθηναῖοι δε ἐπὶ μὲν Πελασγῶν ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλεομένην ἦσαν Πελασγοί, ὀνομαζόμενοι Κραναοί, ἐπὶ δὲ Κέκροπος βασιλέος ἐπεκλήθησαν Κεκροπίδαι, ἐκδεξαμένου δὲ Ἐρεχθέος τὴν ἀρχὴν Ἀθηναῖοι μετωνομάσθησαν, Ἴωνος δὲ τοῦ Ξοῦθου στρατάρχεω γενομένου Ἀθηναίοισι ἐκλήθησαν ἀπὸ τούτου Ἴωνες.
3. I 56,2: . . . ταῦτα γὰρ ἦν τὰ προκεκριμένα, ἐόντα τὸ ἀρχαῖον τὸ μὲν Πελασγικόν, τὸ δὲ Ἑλληνικὸν ἔθνος. καὶ τὸ μὲν οὐδαμῆ κω ἐξεχώρησε, τὸ δὲ πολυπλάνητον κάρτα.
4. I 56,3: ἐπὶ μὲν γὰρ Δευκαλίωνος βασιλέος οἰκεε γῆν τὴν Φθιώτιν, ἐπὶ δὲ Δάωρου τοῦ Ἑλληνος τὴν ὑπὸ τὴν Ὀσσαν τε καὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν, καλεομένην δὲ Ἰστιαιώτιν. ἐκ δὲ τῆς Ἰστιαιώτιδος ὡς ἐξανέστη ὑπὸ Καδμείων, οἰκεε ἐν Πίνδῳ Μακεδονὸν καλεόμενον. . .
5. II 56,2: . . . οὗτοι δὲ μοι δοκεῖσι ὑπὸ Πελασγῶν ὀνομασθῆναι, πλὴν Ποσειδέωνος. . .
6. II 51,1: . . . τοῦ δὲ Ἐρμέω τὰ ἀγάλματα ὀρθὰ ἔχειν τὰ αἰδοῖα ποιεῦντες οὐκ ἀπ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι, ἀλλ' ἀπὸ Πελασγῶν πρῶτοι μὲν Ἑλλήνων ἀπάντων Ἀθηναῖοι παραλαβόντες, παρὰ δὲ τούτων ἄλλοι.
7. II 51,2: . . . ὅστις δὲ τὰ Καβείρων ὄργια μεμύηται, τὰ Σαμοθρῆικες ἐπιτελέουσι παραλαβόντες παρὰ Πελασγῶν, οὗτος ἀνηρ οἶδε τὸ λέγω.

8. Π 51, 3—4: τὴν γὰρ Σαμοθρηκίην οἴκεον πρότερον Πελασγοὶ οὗτοι οἱ περ Ἀθηναῖοι συνοικοὶ ἐγένοντο, καὶ παρὰ τούτων Σαμοθρηκίης τὰ ὄργια παραλαμβάνουσι. ὀρθὰ ὧν ἔχειν τὰ αἰδοῖα τὰγάματα τοῦ Ἑρμῆος Ἀθηναῖοι πρῶτοι Ἑλλήνων μαθόντες παρὰ Πελασγῶν ἐποιήσαντο. οἱ δὲ Πελασγοὶ ἰρόν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ ἔλεξαν, τὰ ἐν τοῖσι ἐν Σαμοθρηκίῃ, μυστηρίοισι δεδήλωται.
9. Π 52,1: ἔθνον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι, ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας, ἐπωνυμίην δὲ οὐδ' οὖνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἀκηκόεσάν κω.
10. Ι 57,1: ἦντινα δὲ γλῶσσαν ἴεσαν οἱ Πελασγοί, οὐκ ἔχω ἀτρεκέως εἰπεῖν· εἰ δὲ χρεόν ἐστι τεκμαιρόμενον λέγειν τοῖσι νῦν ἔτι ἐοῦσι Πελασγῶν τῶν ὑπὲρ Τυρσηνῶν Κρηστῶνα πόλιν οἴκεόντων, οἱ ὅμουροί ποτε ἦσαν τοῖσι νῦν Δωριεῦσι καλεομένοισι (οἴκεον δὲ τηνικαῦτα γῆν τὴν νῦν Θεσσαλιῶτιν καλεομένην),
11. Ι 57,2: καὶ τῶν Πλακίην τε καὶ Σκυλάκην Πελασγῶν οἰκησάντων ἐν Ἑλλησπόντῳ, οἱ σύνοικοι ἐγένοντο Ἀθηναῖοισι, καὶ ὅσα ἄλλα Πελασγικά ἐόντα πολισμάτα τὸ οὖνομα μετέβαλε, εἰ τούτοισι τεκμαιρόμενον δεῖ λέγειν, ἦσαν οἱ Πελασγοὶ βάρβαρον γλῶσσαν ἰέντες.
12. Ι 57, 3: εἰ τοίνυν ἦν καὶ πᾶν τοιοῦτο τὸ Πελασγικόν, τὸ Ἀττικόν ἔθνος ἐὼν Πελασγικόν ἅμα τῇ μεταβολῇ τῇ ἐς Ἑλληνας καὶ τὴν γλῶσσαν μετέμαθε, καὶ γὰρ δὴ οὔτε οἱ Κρηστωνιῆται οὐδαμοῖσι τῶν νῦν σφεας περιοικεόντων εἰσι ὁμόγλωσσοι, δηλοῦσι τε ὅτι τὸν ἠνεύκοντο γλῶσσης χαρακτῆρα μεταβαίνοντες ἐς ταῦτα τὰ χωρία, τοῦτον ἔχουσι ἐν φυλακῇ.
13. Ι 58, 1: τὸ δὲ Ἑλληνικὸν γλῶσση μὲν, ἐπεῖτε ἐγένετο, αἰεὶ ποτε τῇ αὐτῇ διαχρᾶται, ὡς ἐμοὶ καταφαίνεται εἶναι. ἀποσχισθὲν μέντοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ ἐὼν ἀσθενές, ἀπὸ συμκροῦ τεο τὴν ἀρχὴν ὀρμώμενον αὐξῆται ἐς πληθος τῶν ἐθνέων, Πελασγῶν μάλιστα προσκεχωρηκότων αὐτῷ καὶ ἄλλων ἐθνέων βαρβάρων συχῶν. πρὸς δὴ ὧν ἔμοιγε δοκεῖ οὐδὲ τὸ Πελασγικόν ἔθνος, ἐὼν βάρβαρον, οὐδαμὰ μεγάλως αὐξηθῆναι.
14. Ι 171,2: . . . εἰσι δὲ τούτων Κἄρες μὲν ἀτιγμένοι ἐς τὴν ἠπειρον ἐκ τῶν νήσων· τὸ γὰρ παλαιὸν ἐόντες Μίνω κατήκοοι καὶ καλεόμενοι. Λέλεγες εἶχον τὰς νήσους, φόρον μὲν οὐδένα ὑποτελέοντες, ὅσον καὶ ἐγὼ δυνατός εἰμι (ἐπὶ) μακρότατον ἐξικέσθαι ἀκοῆ, οἱ δὲ, ὅκως Μίνως δέοιτο, ἐπλήρουν οἱ τὰς νῆας.
15. Ι 171,3: ἄτε δὲ Μίνω τε κατεστραμμένου γῆν πολλὴν καὶ εὐτυχεόντος τῷ πολέμῳ τὸ Καρικόν ἦν ἔθνος λογιμώτατον τῶν ἐθνέων ἀπάντων κατὰ τοῦτον ἅμα τὸν χρόνον μακρῷ μάλιστα.
16. Ι 171,5: μετὰ δὲ τοὺς Κἄρας χρόνῳ ὕστερον πολλῶ Δωριεῆς τε καὶ Ἴωνες ἐξανέστησαν ἐκ τῶν νήσων καὶ οὕτως ἐς τὴν ἠπειρον ἀπίκοντο. κατὰ μὲν δὲ Κἄρας οὕτω Κρήτες λέγουσι γενέσθαι· οὐ μέντοι αὐτοὶ γε ὁμολογεῖουσι τούτοισι οἱ Κἄρες, ἀλλὰ νομίζουσι αὐτοὶ ἑαυτοὺς εἶναι αὐτόχθονας ἠπειρώτας καὶ τῷ οὐνόματι τῷ αὐτῷ αἰεὶ διαχραομένους τῷ περ νῦν.
17. Ι 171,6: ἀποδεικνῦσι δὲ ἐν Μυλάσοισι Διὸς Καρίου ἰρόν ἀρχαῖον, τοῦ Μυσοῖσι μὲν καὶ Λυδοῖσι μέτεστι ὡς κασιγνήτοισι ἐοῦσι τοῖσι Καρσί· τὸν γὰρ Λυδὸν καὶ τὸν Μυσὸν λέγουσι εἶναι Καρὸς ἀδελφεός. τοῦτοισι μὲν δη μέτεστι, ὅσοι δε ἐόντες ἄλλου ἔθνεος ὁμόγλωσσοι τοῖσι Καρσί ἐγένοντο, τούτοισι δὲ οὐ μετὰ.
18. Ι 171, 4: καὶ σφι τριζὰ ἐξευρήματα ἐγένετο τοῖσι οἱ Ἑλληνας ἐχρήσαντο· καὶ γὰρ ἐπὶ τὰ κράνεα λόφους ἐπίδρασθαι Κἄρες εἰσι οἱ καταδέξαντες καὶ

ἐπὶ τὰς ἀσπίδας τὰ σημήια ποιέεσθαι, καὶ ὄχανα ἀσπίσι οὔτοι εἰσι οἱ ποιη-
σάμενοι πρῶτοι· τέως δὲ ἄνευ ὀχάνων ἐφόρειον τὰς ἀσπίδας πάντες οἱ περ
ἑώθησαν ἀσπίσι χρᾶσθαι, τελαμῶσι σκυτινοῖσι οἰηκίζοντες, περὶ τοῖσι ἀρχέσι
τε καὶ τοῖσι ἀριστεροῖσι ὤμοισι περικείμενοι.

SOURCES GRECQUES ECRITES SUR L'HISTOIRE
DE LA THRACE ANTIQUE
III. LA THRACE DANS L'„ARCHEOLOGIE“
DE THUCYDIDE I 2—12 ET II 14—17

Alexandre Fol

(R é s u m é)

En analysant les textes cités ci-dessus l'auteur nous fait apprendre qu'il est possible d'appliquer non seulement la méthode de stratification des sources écrites (v. ses études sur Hécatée et sur Hérodote dans les volumes précédents de l'Annuaire), mais aussi celle de l'approchement des époques. Ceci dit, il faut expliquer que l'une des idées principales des recherches de l'auteur dans ces derniers temps c'est l'hypothèse que la Thrace du IIe millénaire est diachroniquement réelle au Ier, comme l'affirme d'ailleurs Thucydide lui-même pour certaines régions de la Grèce classique.

Donc on peut tirer deux espèces de renseignements sur la Thrace de l'Archéologie de Thucydide: la première ce sont les témoignages concernant le pays de la fin de la Ière moitié du Ier mill., la deuxième — ceux qui se rapportent à la fin du IIe millénaire, eux aussi indirectes. Il est possible d'approcher ces deux types de données littéraires indirectes à la masse de renseignements directes envisageant la Thrace à partir de la deuxième moitié du Ier millénaire jusqu'au temps des guerres médiques pour prouver la réalité historique de la Thrace thucydidienne.

Cette réalité s'encadre dans le passé pélasgique de la Grèce qui est encore vivant selon Thucydide dans certains pays de son époque (plus au Nord). On peut donc admettre qu'il s'agit d'un passé „thraco-pélasgique“ où on trouve l'origine de beaucoup des éléments de la culture grecque.